

ИЗВЕШТАЈ
О РАДУ ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД
ЗА 2016. ГОДИНУ

Београд,
Јул 2017. године

САДРЖАЈ

1.	УВОД	3
1.1.	Нормативни оквир	4
1.2.	Методолошке напомене	4
2.	КАПАЦИТЕТИ – ЉУДСКИ РЕСУРСИ	8
2.1.	Радници запослени на неодређено време	8
2.2.	Стручно усавршавање запослених	10
3.	КОРИСНИЦИ ЦЕНТРА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД	12
3.1.	Корисничке групе	14
	3.1.1. Малолетни корисници	15
	3.1.2. Пунолетни корисници	17
4.	ОСТВАРИВАЊЕ ЈАВНИХ ОБЛАШЋЕЊА	20
4.1.	Материјална подршка	20
4.2.	Старатељска заштита	21
	4.2.1. Деца под старатељством	22
	4.2.2. Пунолетни корисници под старатељством	26
4.3.	Смештај корисника у систему социјалне заштите	29
	4.3.1. Смештај деце	29
	4.3.1.1. Деца на породичном смештају	32
	4.3.1.2. Деца на домском смештају	35
	4.3.2. Смештај пунолетних корисника	38
	4.3.2.1. Пунолетне особе на породичном смештају	39
	4.3.2.2. Пунолетне особе на домском смештају	41
4.4.	Усвојење	42
4.5.	Заштита од насиља	44
4.6.	Заштита малолетника са проблемима у понашању	50
4.7.	Вршење родитељског права	54
5.	УСЛУГЕ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У ЗАЈЕДНИЦИ	59
6.	ЗАКЉУЧАК	61

1. УВОД

Предмет овог извештаја је анализа рада центара за социјални рад у Србији у 2016. години. Анализирани су капацитети у људским ресурсима, корисници, радне активности центара за социјални рад и услуге које пружају и на које упућују.

Центри за социјални рад (у даљем тексту ЦСР) су установе организоване социјалне заштите који делују у оквиру подручја сваке локалне заједнице у Србији. **ЦСР су основа система социјалне заштите на којој се темељи подршка најрањивијим и најосетљивијим групама становништва у Србији.** Рад ЦСР у Србији је специфичан, јер га обележава **обједињена улога социјалне заштите и органа старатељства.**

Циљ сачињавања извештаја је информисање надлежних институција, стручне и шире јавности о стању и најважнијим кретањима у области заштите корисника услуга центара за социјални рад Републике Србије.

Извештај је сачињен на основу појединачних извештаја о раду 170 одељења центара за социјални рад које је прикупио Републички завод за социјалну заштиту и из других релевантних извора. Појединачни извештаји центара за социјални рад састоје се из два дела, првог чине статистичког и наративног извештаја.

Извештај се превасходно односи на 2016. годину, али су поједини индикатори приказани и у периоду од три или пет година, како би се уочили трендови, односно појаве поредиле у времену и различитим контекстима.

У уводном делу извештаја приказан је нормативни оквир делатности ЦСР и методолошки оквир.

Извештај чине четири основне целине. Прву целину чине капацитети и људски ресурси ЦСР у 2016. години. Уз основни приказ статистичких показатеља, капацитета ЦСР за пружање услуга предвиђених Законом, дат је и приказ кретања запослених радника у релевантном временском оквиру.

У другом делу извештаја приказани су корисници центара за социјални рад према корисничким групама. Због специфичности потреба и проблема, односно законских овлашћења ЦСР, корисничке групе су подељене на две групе: децу и пунолетне.

У трећем делу извештаја приказана су права и услуге из домена јавних овлашћења (дефинисаних Породичним законом и Законом о социјалној заштити). У овом делу приказани су корисници материјалне подршке, старатељске заштите, услуга смештаја у систему социјалне заштите, усвојења, заштите од насиља, заштите малолетника са проблемима у понашању и вршење родитељског права.

У четвртном делу приказане су услуге социјалне заштите у заједници, с обзиром да центар за социјални рад, у оквиру својих овлашћења, упућује кориснике на коришћење услуга у заједници, али се и сам може јавити као пружалац услуга.

У последњем делу извештаја приказани су основни закључци.

1.1. НОРМАТИВНИ ОКВИР

Закон о социјалној заштити, Породични закон и Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад (у даљем тексту Правилник) су најзначајнији нормативни акти који уређују делатност, одговорност и принципе рада ЦСР. Поред ових, постоје и бројни закони и правилници који детаљније уређују поједине области у раду ЦСР (доступни на сајту РЗСЗ¹).

Према Закону о социјалној заштити ЦСР је установа социјалне заштите у којој се остварују права, примењују мере породичне и правне заштите, обезбеђује пружање услуга и обављају други послови у области социјалне заштите.

Оснивач ЦСР је јединица локалне самоуправе, општина или град². На основна документа ЦСР сагласност даје Министарство надлежно за социјална питања.

Центри за социјални рад обављају послове поверене од стране надлежног Министарства, а у складу са актима јединице локалне самоуправе, ЦСР учествује у пословима планирања и развоја социјалне заштите у јединици локалне самоуправе, иницира и развија превентивне и друге програме који доприносе задовољавању индивидуалних и заједничких потреба грађана у области социјалне заштите на територији јединице локалне самоуправе за коју је основан.

Центар је дужан да испуњава стандарде који се односе на организацију и квалитет обављања стручних послова. У том смислу нарочито је значајно континуирано усавршавање стручних радника и планирање људских ресурса да би се одговорило на потребе корисника. У свом раду ЦСР је у обавези да редовно води евиденцију и документацију, као и да редовно годишње извештава о свом раду.

1.2. МЕТОДОЛОШКЕ НАПОМЕНЕ

Извештај о раду ЦСР је један од извештаја о раду установа социјалне заштите који припрема и публикује Републички завод за социјалну заштиту (у даљем тексту РЗСЗ), у складу са законским одређењима и повереним пословима праћења система социјалне заштите од стране Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Инструменте за праћење система социјалне заштите израђује РЗСЗ уз консултације са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, односно осталим релевантним домаћим и иностраним³ актерима. За израду овог извештаја, два су основна инструмента за прикупљање података: статистички и наративни извештаји ЦСР.

¹ http://zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=289&Itemid=289

² Када је то утврђено посебним уговором, један ЦСР може функционисати за две или више општина, али под условом да свака општина има посебну организациону јединицу - одељење.

³ Република Србија је ратификовала међународне Конвенције (нпр. Конвенција о правима детета), односно друге релевантне међународне документе, такође, у току је процес придруживања ЕУ па су ЦСР за поједине индикаторе из система социјалне заштите једини извор података.

Основ за израду инструмента за статистички извештај ЦСР чине индикатори социјалне заштите, које развија и унапређује РЗСЗ уз помоћ других релевантних актера, који су разврстани у неколико основних димензија: индикатори доступности, индикатори капацитета и ефективности социјалне заштите.

У основном статистичком инструменту за прикупљање података од ЦСР операционализовани су релевантни индикатори социјалне заштите. Статистичке извештаје, у форми Excel табела, појединачно попуњава свако одељење ЦСР у Србији⁴. Поред статистичког, свако одељење у обавези је да израђује и наративне извештаје о раду. Наративни извештај садржи шира образложења и интерпретацију података, додатна објашњења, потребе и изазове у раду, као и начине превазилажења тешкоћа.

Формат за извештавање садржи укупно 135 табела у које се уносе квантитативни подаци груписани у неколико области:

- Подаци о ЦСР
- Корисници на евиденцији ЦСР
- Одлучивање у вези са пунолетним корисницима
- Одлучивање у вези са малолетним корисницима
- Послови у вршењу јавних овлашћења
- Услуге социјалне заштите

За 2016. годину укупно је достављено и анализирано **170 статистичких извештаја** о раду ЦСР и одељења ЦСР (међуопштинских или градских), али као и претходних година, наративни део извештаја нису доставили сви ЦСР⁵. Такође, када је реч о статистичким извештајима, ЦСР не поштују рокове предвиђене за достављање извештаја, нити формате предвиђене за унос података. Што се рокова тиче, неки центри достављају извештаје са три месеца закашњења. Већ неколико година уназад, за обављање послова извештавања РЗСЗ је принуђен да се обраћа МРЗБСП који ургирају и подсећају центре на обавезе извештавања. Поред овога, ЦСР немају адекватне оперативне програме (Microsoft Office) те статистичке извештаје у Excel програму достављају у неадекватним форматима. РЗСЗ услед тога, улаже додатне напоре како би сваки појединачни статистички извештај промењеног формата, учинио употребљивим.

Услед ових логистичко – техничких проблема, РЗСЗ већ неколико година уназад није у стању да реализује поверене послове и на време креира извештаје, односно доставља податке оснивачу и широј јавности.

Ови проблеми указују да је област праћења и извештавања у социјалној заштити неуређена на свим нивоима, почевши од нормативног. Закон о социјалној заштити недовољно прецизно говори о пословима и значају праћења и извештавања, односно недовољно прецизно дефинише улоге и одговорности свих актера у овом процесу. Такође, не постоји адекватан Правилник о евиденцији и документацији у ЦСР, односно

⁴ По Закону о територијалној организацији Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 129/2007) Србија је организована тако што има 150 општина и 23 града и град Београд као посебна територијална јединица која има у свом саставу има 17 општина. На простору АП Косово и Метохија функционише осам ЦСР и једно одељење међуопштинског ЦСР у Косовској Митровици, који су под ингеренцијом институција Републике Србије. Републички завод за социјалну заштиту од ЦСР са АП Косово и Метохија добија 9 извештаја.

⁵ Пет ЦСР нису доставили наративне извештаје о раду за 2016. годину

установама социјалне заштите, тако да подаци који су потребни оснивачу како би креирао политике и пратио ефекте имплементације политика, немају нормативно упориште. Један део индикатора, које РЗСЗ креира на основу потреба оснивача, домаћих и међународних институција, није ни у једном релевантном нормативном акту прописан и обавезан као саставни део евиденција установа социјалне заштите.

Друга страна овог проблема, далеко неповољнија од кашњења извештаја РЗСЗ јесте поузданост података које ЦСР достављају. Ово је нарочито важно, јер за податке из области јавних овлашћења једини извор података у држави су управо центри за социјални рад.

Дакле, у процесу извештавања проблеми и препреке се налазе на неколико нивоа, пружајући се кроз читав систем социјалне заштите. Статистички подаци које достављају ЦСР почивају на евиденцијама које нису уређене, што податке чини недовољно поузданим. Већина ЦСР имају оперативне системе (Интеграл), међутим има ЦСР у којима се евиденција води на традиционалан начин – у форми досијеа у папиру. Програм Интеграл није адекватно решење за вођење евиденције јер није униформан, немају сви центри исти програм, а сваки центар појединачно уговара потребне измене са аутором програма. Ниједан од ова два вида вођења евиденције није комплетан, и не омогућава прикупљање свих релевантних података за праћење индикатора.

Све док се нормативно не уреди област прикупљања података и не израде електронске апликације за евиденције и унос података установа социјалне заштите са дефинисаним одговорностима сваке инстанце у процесу, **податке које износе ЦСР треба узимати само као илустрацију стања у систему**. Одговорност за реформу система извештавања у социјалној заштити има надлежно Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (у даљем тексту МРЗБСП), које би у наредном периоду требало да обезбеди *инфраструктуру* - нормативни оквир и базе података, како би било могуће пратити ефекте социјалне заштите, примене закона, потребе и стања корисника и запослених у социјалној заштити те омогућити поуздано извештавање.

У току прикупљања и обраде података у неким битним сегментима су уочене тешкоће услед неадекватног вођења евиденције у ЦСР и неодговарајућег односа према обавези извештавања, на пример: поједини центри не наводе поуздане податке о броју корисника, односно породица са којима се спороводи стручни рад (вођење случаја); непоуздани су подаци о корисницима под старатељством и корисницима лишеним пословне способности; недостају информације о пребивалишту корисника који су под старатељством. Такође, не воде се посебне евиденције о деци која живе и раде на улици, бескућницима, особама са инвалидитетом и др. Тешкоће које произлазе из односа ЦСР према извештавању, долазе и из неразумевања значаја података у процесу сагледавања објективног стања у социјалној заштити и планирања промена. То условљава недовољно ангажовање око организације овог посла у ЦСР, а онда и неадекватног приступа самом прикупљању, бележењу и достављању тражених података.

Поређењем података добијених од ЦСР са подацима добијеним из базе података коју води МРЗБСП и података добијених из извештаја установа социјалне заштите за смештај, **учавају се разлике које се јављају као последица неусаглашеног система евиденције**. Услед оваквих разлика, у извештају ЦСР за 2016. годину се приказују и

подаци МРЗБСП и установа за смештај, односно подаци који су након анализе РЗСЗ одређени као поуздани.

Извештај о раду ЦСР за 2016. годину представља анализу рада ЦСР у периоду од 01. јануара до 31. децембра 2016. године, а поред података ЦСР и МРЗБСП, извештај је употпуњен и другим изворима података значајним за систем социјалне заштите⁶.

⁶ МРЗБСП, Републички завод за статистику и установе социјалне заштите за смештај корисника

2. КАПАЦИТЕТИ – ЉУДСКИ РЕСУРСИ У ЦСР

Према Правилнику, послови који се обављају у ЦСР групишу се као послови социјалног рада, управно-правни послови, послови планирања и развоја, финансијско-административни и технички и помоћни послови.

Послови социјалног рада у ЦСР обављају се као основни стручни послови, специјализовани стручни послови и послови супервизије. Водитељ случаја процењује потребе конкретног корисника, предузима мере у циљу пружања подршке и заштите корисника, користећи потенцијале ЦСР и других служби и ресурса у локалној заједници. Супервизор пружа професионалну подршку стручним радницима кроз подстицање и развој компетенција, у циљу постизања оптималних ефеката у задовољавању потреба корисника.

Према подацима ЦСР, **на дан 31.12.2016. у ЦСР је било ангажовано укупно 3.274 радника**, од којих је 2.787, односно 85%, запослено на неодређено време. Поред запослених радника на неодређено време, у ЦСР је у 2016. години било је ангажовано 245 радника на одређено време. Број додатно ангажованих радника, на основу различитих уговора, приправника и волонтера је 242. Подаци о додатном ангажовању указују на то да, и поред запослених на одређено и неодређено време, ЦСР имају потребе за додатном радном снагом.

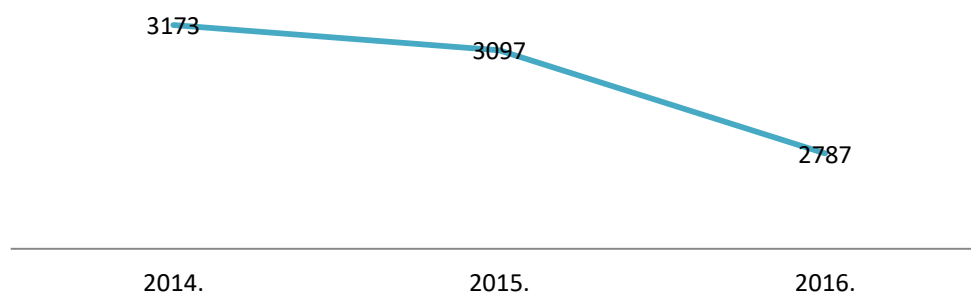
У односу на претходну годину, укупан број ангажованих радника у ЦСР је смањен за 18%, док је број корисника на евиденцији ЦСР порастао за 4%. Ови подаци су значајни обзиром да се исти трендови региструју и у претходним годинама, односно док број корисника расте, број запослених опада, тако да се број корисника по запосленом континуирано увећава.

2.1. РАДНИЦИ ЗАПОСЛЕНИ НА НЕОДРЕЂЕНО ВРЕМЕ

Од укупно 2.787 радника ангажованих **на неодређено време** у ЦСР, 80% је финансирано из средстава Републике, а 20% из буџета локалних самоуправа, што је смањење у односу на претходну годину, када је локална самоуправа финансирала 5% више запослених на неодређено време у ЦСР.

Приметно је смањење укупног броја радника на неодређено време за 10% у односу на претходну годину. Актуелна забрана запошљавања ограничава у попуњавању упражњених места и у запошљавању додатних кадрова (Графикон бр. 1).

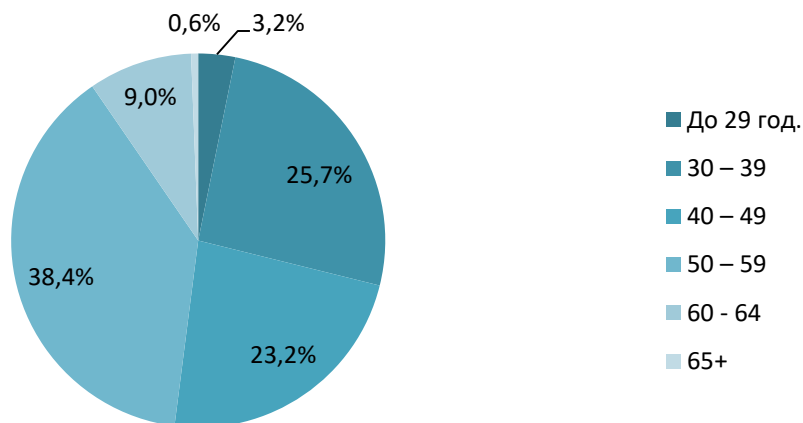
Графикон бр. 1: Кретање запослених радника на неодређено време у ЦСР, 2014 – 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

У старосној структури свих запослених радника на неодређено време доминирају запослени старости 50 - 59 година са 38,4% (Графикон бр. 2). Број младих кадрова (до 29 година) и даље се смањује у односу на претходну годину, са 5,3% у 2015. на 3,2% у 2016. години.

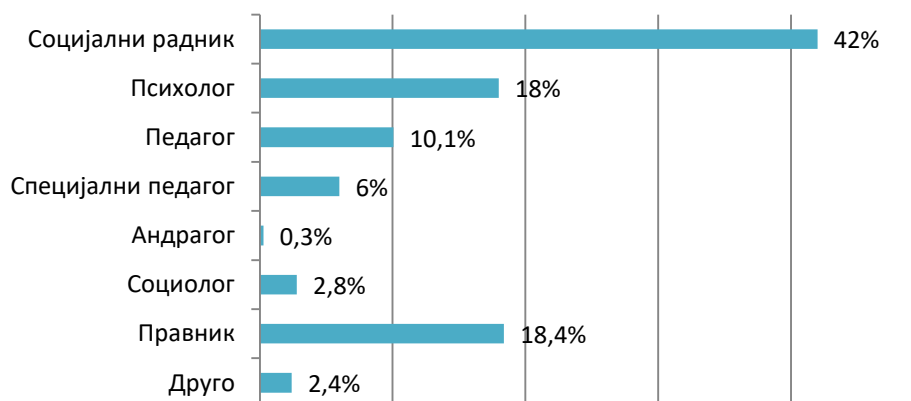
Графикон бр. 2: Структура запослених радника на неодређено време у ЦСР према старости, 31.12.2016. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

На дан 31.12.2016. у ЦСР је било укупно 1.789 стручних радника запослених на неодређено време. Број стручних радника у 2016. години је мањи за 7,5% у односу на прошлу годину. Структура стручних радника, запослених на неодређено време је остала непромењена у односу на 2015. годину: највише је социјалних радника 42,1%, затим правника 18,4% и 18% психолога (Графикон бр. 3)⁷.

Графикон бр. 3: Стручни радници запослени на неодређено време у ЦСР према стручном профилу, 2016. година, (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

На дан 31.12.2016. године у центрима за социјални рад на неодређено време било је ангажовано укупно 1.073 водитеља случаја, што је за 10% мање водитеља

⁷ Изоловани подаци о броју стручних радника и стручним профилима, не дају информације о усклађености са нормативима рада, те ова област захтева посебну анализу.

случаја у односу 2015. годину. **Поједини ЦСР и даље извештавају о правницима ангажованим на овим пословима, што представља кршење Правилника.** Наиме, у 2016. години ЦСР извештавају о 49 правника водитеља случаја.

На пословима **супервизора** у 2016. години ангажовано је **77 стручних радника**, а укупно **140** стручних радника обављали су **истовремено послове супервизора и водитеља случаја**. На основу анализе наративних извештаја ЦСР и исхода реализације супервизијске подршке коју обавља Одељење за супервизију РЗСЗ, указујемо да је веома мали број стручних радника ангажовано искључиво као супервизори. Супервизори у ЦСР раде много више послова него што је првобитно било предвиђено: као чланови тима; замењују недостајуће и одсутне водитеље случаја и друге стручне раднике; често врше дужност непосредног старатеља; пишу извештаје за водитеља случаја (код компликованих случајева); учествују у интервјуисању које млади водитељи раде са кориснима, и др. Супервизори извештавају: да се супервизијски процес најчешће спроводи *ad hoc*, без јасне структуре и динамике; да често раде за водитеља случаја; у неким ЦСР се улога супервизора своди на формално потписивање докумената или се супервизор „користи“ као коначни доносилац одлуке у име органа старатељства; недостаје им време за рефлексивну праксу и развој на основу искустава; задужују се са најтежим предметима.

Услед овакве ситуације, водитељи случаја не добијају одговарајућу и потребну подршку, што утиче на укупан квалитет пружања услуга ЦСР. Место и улогу супервизије у наредном периоду потребно је редефинисати, како би се у већем степену развила подржавајућа улога и унапредила култура учења у ЦСР.

Од доношења Закона о социјалној заштити из 2011. године, број корисника на евиденцији ЦСР се повећао за 23%, односно за 135.492 корисника, док се са друге стране, **број стручних радника запослених на неодређено време континуирано смањује у протеклих шест година за 6%**.

Са становишта квалитета одговора на потребе корисника, повећање броја корисника требало би да прати и одговарајуће повећање броја запослених. Међутим, актуелна ситуација у ЦСР је забрињавајућа, како са становишта квалитета пружања услуга, задовољства корисника, тако и са становишта очувања људских ресурса. Не само да је услед повећаног обима посла и процеса сагоревања на раду у ЦСР тешко очувати постојеће ресурсе, већ је тешко радити на унапређивању стручног рада у складу са захтевима савременог социјалног рада, и сложености проблематике коју доносе корисници.

2.2. СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ

ЦСР у својим извештајима о раду извештавају о тома да **ли поседују годишњи план стручног усавршавања запослених радника**. Међутим, једна трећина ЦСР се не изјашњава о поседовању плана или нема план стручног усавршавања радника.

Када је у питању број стручних радника који су у току 2016. године похађали **акредитоване програме обуке**, показује се **позитиван помак у односу на претходну годину**. У 2016. години је 78,5% стручних радника похађало акредитоване програме обуке, у односу на 50% у 2015. години. Укупно 12,9% радника (или 231 радник), није

похађало основни програм обуке за посао који обављају (обука за вођење случаја, за супервизију и за правнике).

Кроз квалитативну анализу података о програмима обуке које стручни радници желе да похађају у наредном периоду⁸, уочавају се и проблеми са којима се стручни радници ЦСР најчешће сусрећу, односно потребе за унапређењем знања и вештина за рад у одређеним областима. Значајан податак **за целокупан систем социјалне заштите је да је у 2016. години веома изражена потреба за обукама на тему заштите деце, пре свега заштитом деце од злостављања и занемаривања, деце са сметњама у развоју као и рад на превазилажењу трауме код деце.** Препознавање значаја ових тема код професионалаца у систему социјалне заштите, указује најпре на то да су захтеви непосредне праксе у заштити деце увећани и по броју захтева и по сложености. Са друге стране, професионалци препознају захтеве за унапређењем стручног рада и сопствених компетенција како би квалитетније одговорили и на сложене потребе корисника, али и како би развијали сопствена знања и вештине.

Тема **превенције синдрома сагоревања код професионалаца у социјалној заштити** је у 2016. години на другом месту. Велики број захтева за обукама на ову тему потврђује присутност ове појаве, али указује и на чињеницу да професионалци у социјалној заштити одговорно препознају и појаву и ризике које она носи. С обзиром на сложеност синдрома сагоревања и последице, процес планирања подршке стручним радницима у ЦСР, треба да буде континуирана и организована активност која треба да одговори на све аспекте овог сложеног проблема. Дакле, није довољно да постоји и да се „прође“ једна обука, већ је потребна структурирана подршка на више нивоа.

Поред овога, у већем броју случајева наводе се потребе за обукама из области преговарања и медијације у социјалној заштити; обукама за рад на заштити корисника од насиља у породици: обукама за рад са жртвама насиља; обукама за рад са младима са проблемима у понашању и у сукобу са законом; обукама за супервизоре и др.

Из извештаја ЦСР може се закључити да област стручног усавршавања још увек није довољно уређена у систему социјалне заштите, те да постоје разлике међу ЦСР у поимању значаја континуираног додатног учења, планирања и избора обука.

⁸ Формат за извештавање ЦСР садржи отворено питање у којем су ЦСР наводили програме обуке које њихови стручни радници желе, односно имају потребе да похађају у наредном периоду.

3. КОРИСНИЦИ ЦСР

Појам **корисник**, према Правилнику, означава „особу, породицу или социјалну групу у заједници која користи услуге социјалних служби у задовољавању потреба, и која без подршке тих служби не може достићи или одржати квалитет живота, или заштитити своја права.“

Сваки појединац и породица којима је неопходна друштвена помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољење основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту, у складу са законом.

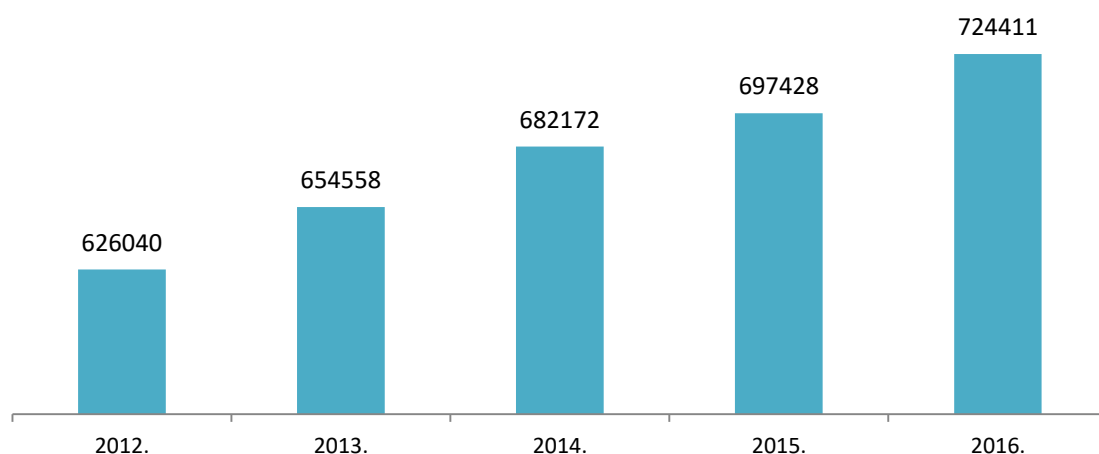
Према Закону о социјалној заштити корисници могу бити малолетна лица од рођења до навршених 18 година – **деца**, пунолетна лица од 18 до 26 година – **млади**, пунолетна лица од навршених 26 до навршених 65 година – **одрасли** и пунолетна лица старија од 65 година – **старији**.

У току 2016. године на евиденцији ЦСР било је укупно **724.411 корисника**, док је **на дан 31.12.2016. године** евидентирано **579.607 корисника**.

У протеклих пет година бележи се константан пораст укупног броја корисника на евиденцији ЦСР. Укупан број корисника у 2016. години је за 16% већи од броја корисника забележеног у 2012. години (Графикон бр. 4). У односу на претходну, 2015. годину, **број корисника је увећан за 3,9%**.

Број новоевидентираних и реактивираних корисника ЦСР у 2016. години је 206.003 што је за 4,4% више од укупног броја новоевидентираних и реактивираних корисника у претходној години.

Графикон бр. 4: Укупан број корисника на евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Уколико посматрамо укупан број корисника ЦСР према регионалној дистрибуцији⁹, највећи је удео корисника је из Војводине са 30%, затим корисника из Шумадије и Западне Србије 26,8%, а потом из Јужне и Источне Србије 26,3%. У укупном броју корисника ЦСР, удео корисника из Београдског региона је 14%, а из региона Косово и Метохија 2,9%.

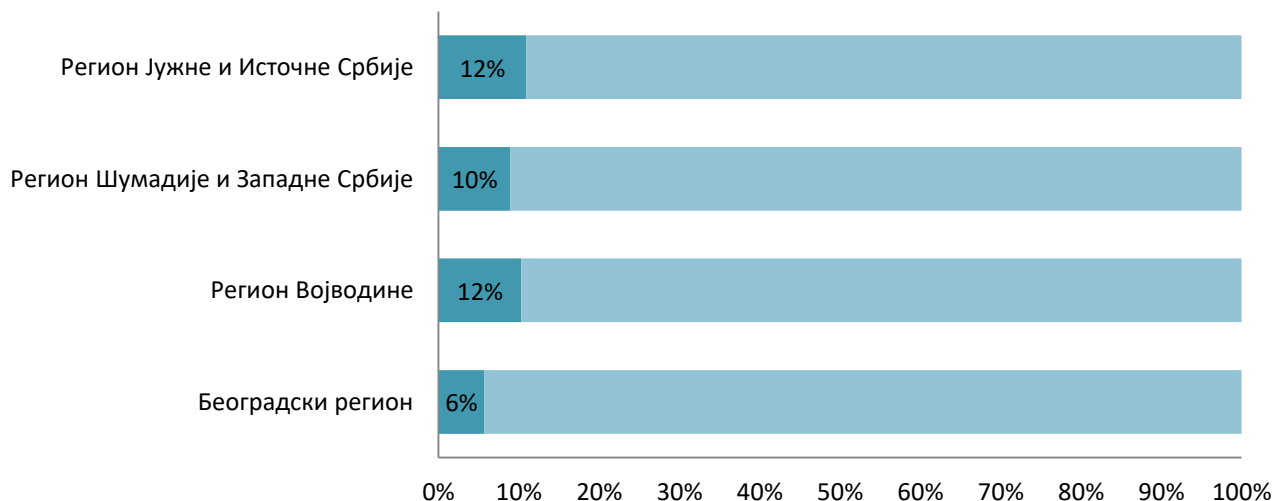
Посматрано према регионима, највећи удео корисника на евиденцији ЦСР у општој популацији¹⁰ (Графикон бр. 5) забележен је у Јужној и Источној Србији где удео корисника социјалне заштите износи 12,1%, на другом месту према учешћу грађана у систему социјалне заштите је Војводина са уделом од 10,9%, затим Шумадија и Западна Србија где 9% грађана користи права и услуге из домена социјалне заштите, док најмањи број грађана, односно 5,7%, користи услуге социјалне заштите у београдском региону (Табела бр. 1).

Табела бр. 1: Број корисника ЦСР према регионима, 2015. и 2016. година

Региони РС	2015. год	2016. год
Београдски регион	94.362	101.213
Регион Војводине	210.056	217.679
Регион Шумадије и Западне Србије	183.282	194.150
Регион Јужне и Источне Србије	189.714	190.496
Косово и Метохија	20.014	20.963

Извор: Извештаји ЦСР

Графикон бр. 5: Удео корисника на евиденцији ЦСР у укупном становништву према регионима у Србији, 2016. година

Извор: Извештаји ЦСР, РЗС – Процена за 2015. годину

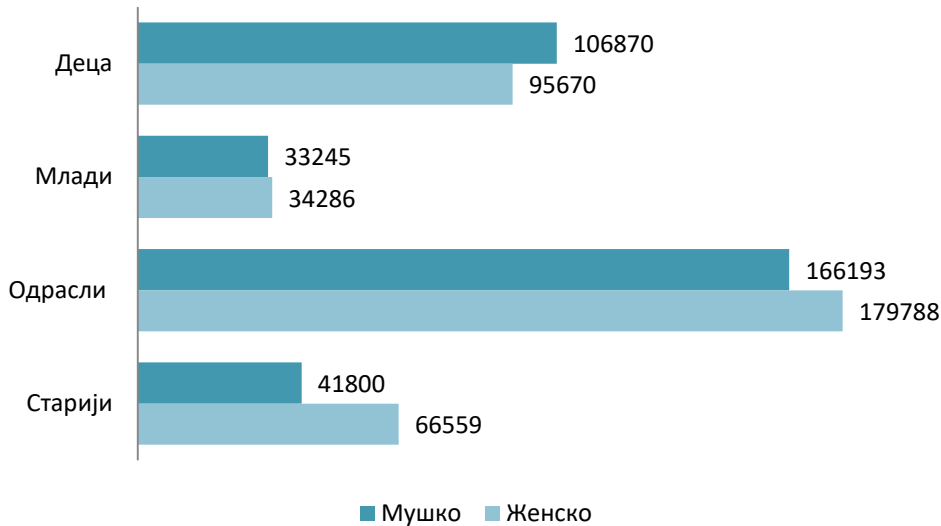
Старосна структура корисника је идентична као и претходне године. Доминирају одрасли корисници са 48%, следе деца са 28%, затим старији 15% и потом млади са

⁹ Према члану 7 Уредбе о номенклатури статистичких територијалних јединица, Сл. гласник РС", бр. 109/2009 и 46/2010, функционалне целине нивоа НСТЈ 1 чине територијалне јединице - региони нивоа НСТЈ 2, и то: 1. Београдски регион; 2. Регион Војводине; 3. Регион Шумадије и Западне Србије; 4. Регион Јужне и Источне Србије; 5. Регион Косово и Метохија.

¹⁰ Подаци о општој популацији преузети су из Процене о броју становника за 2015. годину.

9,3% (Графикон бр. 6). У укупном броју корисника у односу на полну структуру доминирају жене, а само у категорији деце приметан је већи број дечака у односу на девојчице.

Графикон бр. 6: Укупан број корисника на евиденцији ЦСР према старосној структури и полу, 2016. година

Извор: Извештаји ЦСР

3.1. КОРИСНИЧКЕ ГРУПЕ

Закон о социјалној заштити дефинише да „корисник права или услуга социјалне заштите јесте појединац, односно породица која се суочава с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не може да достигне или да одржи квалитет живота или која нема довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не може да их оствари својим радом, приходом од имовине или из других извора“ (члан 41. Закона).

Закон даље препознаје:

1. „**Малолетно лице** (у даљем тексту: дете) и пунолетно лице до навршених 26 година живота (у даљем тексту: млада особа, млади) јесте корисник, када му је услед породичних и других животних околности, угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја“.
2. „**Пунолетно лице** од навршених 26 до навршених 65 година (у даљем тексту: одрасли) и пунолетно лице старије од 65 година (у даљем тексту: старији корисник) јесте корисник, када је његово благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву угрожен ризицима услед старости, инвалидитета, болести, породичних и других животних околности“.

У Закону о социјалној заштити се наводе различите потребе односно карактеристике ове две велике групе корисника, на основу којих могу бити потенцијални корисници ЦСР.

Полазећи од посебно експлицираних карактеристика и потреба корисника из Закона, сазнања о систему евидентирања у ЦСР и потребе за праћењем специфичних група корисника, РЗСЗ је класификовао кориснике ЦСР на следеће корисничке групе.

Деца која користе услуге социјалне заштите чине следеће корисничке групе:

- Деца под старатељством и деца на смештају
- Деца жртве насиља и занемаривања
- Деца са неадекватним родитељским старањем
- Деца са проблемима у понашању и у сукобу са законом
- Деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права
- Деца чије су породице корисници НСП и других видова материјалних давања
- Деца са инвалидитетом
- Деца у поступцима: одређивања личног имена, сагласност за малолетнички брак, сагласност за располагање имовином
- Деца жртве трговине људима
- Деца страни држављани без пратње
- Деца која живе и раде на улици (деца улице)
- Деца повратници/из реадмисије

Пунолетни корисници према коришћењу права и услуга социјалне заштите могу припадати следећим корисничким групама:

- Пунолетне особе под старатељством
- Жртве насиља, занемарене особе и у ризику од занемаривања
- Особе које се споре око вршења родитељског права
- Особе са инвалидитетом
- Особа са друштвено неприхватљивим понашањем
- Материјално угрожене особе
- Страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом
- Жртве трговине људима
- Бескућници

Корисничке групе, служе да прикажу потребе становништва, односно прате феномене – социјалне проблеме, тешкоће и потребе становништва на које систем социјалне заштите треба да одговори.

Дистрибуција према корисничким групама је углавном уједначена у односу на претходну годину.

У следећем делу ћемо приказати кретања корисничких група за малолетне и пунолетне кориснике.

3.1.1. Малолетни корисници

У 2016. години, када су у питању малолетни корисници, највећи број корисника припада групацији материјално угрожених корисника, чак **54,8%** од

укупног броја деце. Важно је напоменути да се са одређеним бројем ових корисника спроводи и стручни рад у оквиру ЦСР, тачније ова деца најчешће нису на евиденцији само као корисници права на материјална давања.

Следећа категорија по заступљености у групи малолетних корисника је **категирија деце чији се родитељи споре око вршења родитељског права**, који чине **12,5% укупног броја деце**, односно малолетних корисника на евиденцији ЦСР (Табела бр. 2).

Табела бр. 2: **Малолетни корисници на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2016. година, (у %)**

Корисничке групе малолетних	%
Деца под старатељством и на смештају	4,7%
Деца жртве насиља и занемаривања	4,6%
Деца са неадекватним родитељским старањем	2,9%
Деца са проблемима у понашању и у сукобу са законом	6,5%
Деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права	12,5%
Деца чије су породице корисници НСП и других видова материјалних давања	54,8%
Деца са инвалидитетом	4,8%
Деца у поступцима: одређивања личног имена, сагласност за малолетнички брак, сагласност за располагање имовином	1,2%
Деца жртве трговине људима	0,7%
Деца страни држављани без пратње	0,3%
Деца која живе и раде на улици (деца улице)	0,1%
Деца повратници/из реадмисије	0,2%
Остала деца	7,0%

Извор: Извештаји ЦСР

Послови ЦСР и малолетни корисници ЦСР у 2016. години које у систему социјалне заштите остварују следећа права и услуге: материјална подршка, старатељска заштита, смештај (домски и породични), усвојење, заштита од насиља, заштита малолетника са проблемима у понашању и заштита деце у поступцима за вршење родитељског права биће представљени у посебним деловима извештаја.

У наредном делу текста следи кратак опис осталих корисничких група, односно оперативне дефиниције, о којима су прикупљани подаци, а не приказују се посебно у овом извештају:

Деца са инвалидитетом: дете које има сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне). Односи се на сву децу са сметњама у развоју која су на евиденцији ЦСР – децу која су на смештају или која су у породици, децу која примају Додатак за помоћ и негу другог лица. За ову категорију корисника постоји проблем са евиденцијом, и у ЦСР и у другим системима, па и са методологијом прикупљања података. Подаци засновани на броју решења о оствареном праву на додатак и увећан додатак за помоћ и негу другог лица (скраћено ДНП/УДНП), су статистички најпоузданији, али како сва деца не остварују овај додатак, не постоји поуздан увид у стваран број деце са инвалидитетом. Тешкоће у евидентирању и

праћењу појаве представља неусаглашеност око дефиниције деце са инвалидитетом међу различитим системима.

Деца у поступцима: одређивања личног имена, сагласност за малолетнички брак, сагласност за располагање имовином: сва деца према којима ЦСР предузима поступке из домена превентивног надзора. „Превентивни надзор над вршењем родитељског права обавља орган старатељства када доноси одлуке којима омогућава родитељима да врше родитељско право, а које су му стављене у надлежност овим законом“ (Породични закон, чл. 79).

Деца жртве трговине људима; Деца страни држављани без пратње; Деца која живе и раде на улици (деца улице); Деца повратници/из реадмисије: Према Закону о социјалној заштити ове деца су корисници „ако постоји опасност да ће постати жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су му физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара“ (чл. 41, став 2). Закон експлицитно спомиње у тачкама 7 и 8 истог члана, децу жртве трговине људима и децу страни држављани односно лице без држављанства, без пратње, као кориснике.

За ове четири групе деце постоје различите термилошке одреднице, а постоји и сложеност појаве у свакој од група. Дефиниција која најближе описује ове групе корисника је дефиниција Save the Children-а која ову децу означава као децу „ која из различитих разлога, добровољно или присилно, у оквиру земље или између земаља, са или без родитеља или старатеља мигрирају, и коју покрет чини потенцијално изложеним ризицима од неадекватне бриге, економске и сексуалне експлоатације, злостављања, занемаривања и насиља“. Ова дефиниција додатно именује посебне групе ове деце: избеглице, интерно расељену децу, тражиоце азила, ирегуларне мигранте, жртве трговине људима, децу укључену у живот и/или рад на улици, повратнике из процеса реадмисије. Иако су деца из свих група изложена различитим ризицима и рањива, нису на исти начин третирана у систему заштите у Србији, нити су као посебне групе препозната у евиденцијама ЦСР, те је и праћење ових група, по извештајима ЦСР, недовољно поуздано.

3.1.2. Пунолетни корисници

Од укупног броја пунолетних корисника на евиденцији ЦСР, **59% припада категорији материјално угрожених особа**. Пунолетне особе са инвалидитетом су друга група корисника по реду заступљености у ЦСР са 10,7%, затим следе корисници који имају потребе за домским смештајем и другим услугама социјалне заштите у локалној заједници (Табела 2). Подаци које су доставили ЦСР према корисничким групама не одступају битно од података из претходне године.

Табела бр. 3 : Пунолетни корисници на евиденцији ЦСР према корисничким групама, 2016. година

Корисничке групе пунолетних	2016. година
Жртве насиља, занемарене особе и у ризику од занемаривања	3,7%
Особе које се споре око вршења родитељског права	4,0%
Особе са инвалидитетом	10,7%
Особе са друштвено неприхватљивим понашањем	2,3%
Особе које имају потребе за домским смештајем и другим услугама социјалне заштите у локалној заједници	10,3%
Материјално угрожене особе	59,0%
Страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом	0,1%
Жртве трговине људима	0,0%
Бескућници	0,1%
Остали	9,7%

Извор: Извештаји ЦСР

Доминирајуће корисничке групе говоре о сложености послова ЦСР, обзиром да незадовољене потребе свих ових корисничких група захтевају многобројне активности, услуге и мере које ЦСР морају да предузимају у односу на њихове сложене потребе.

Извештај се у посебним одељцима детаљније бави пунолетним особама под старатељством и на смештају; пунолетним жртвама насиља, занемареним особама и у ризику од занемаривања, пунолетним особама које се споре око вршења родитељског права; материјално угроженим пунолетним особама, а на остале корисничке групе су:

Особе са инвалидитетом: односи се на све пунолетне кориснике са телесним, интелектуалним, менталним и сензорним тешкоћама. Пунолетне особе са инвалидитетом су представљене унутар група корисника:

- Додатка за помоћ и негу другог лица (ДНП), увећаног додатка за помоћ и негу другог лица и помоћи за оспособљавање за рад,
- Услуга смештаја (домског и породичног смештаја)
- Под старатељском заштитом.

Тешкоће у евидентирању и праћењу ове категорије корисника, представља неусаглашеност око дефиниције особа са инвалидитетом.

Особа са друштвено неприхватљивим понашањем: особа са проблемима у понашању, пунолетне особе са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дрога и других опојних средстава и особе са асоцијалним понашањем (сукоб са законом).

Страни држављани и лица без држављанства у потреби за социјалном заштитом: према Закону о социјалној заштити корисници социјалне заштите могу бити и страни држављани и лица без држављанства, у складу са законом и међународним уговорима (чл. 41, став 3, тачка 5). Ратови и мигрантска криза, односно велики број избеглица и миграната који пролази кроз Републику Србију, такође постају корисници услуга ЦСР. Поређењем података добијених из годишњих извештаја ЦСР са подацима

које износе друге организације у чијем фокусу је рад са овом корисничком групом, уочава се мањи број ових лица евидентираних у ЦСР. Без детаљнијег истраживања није могуће одговорити на питање да ли је ова разлика резултат другачијих начина у вођењу евиденције о овим корисницима од стране ЦСР или је реч о томе да многа од ових лица нису ни потражили помоћ од стране локалних ЦСР, услед пружених услуга од стране других организација.

Жртве трговине људима: Закон о социјалној заштити прецизира да су жртве трговине људима такође корисници социјалне заштите (чл. 41. став 3, тачка 4)¹¹.

Бескућници: особе које су без икаквог склоништа, односно спавају на улици. Бескућништво спада у најкомплекснији тип социјалне искључености. Феномен је сложен и вишедимензионалан. Савет Европе појаву бескућништва дефинише као “процес којим су одређени појединци гурнути на ивицу друштва и спречени у пуном учествовању у друштву због сиромаштва, или недостатка основних знања, или као резултат дискриминације“. То су особе које су искључене са тржишта рада, из грађанског статуса, из заједнице или су без породичних и других социјалних мрежа. ЦСР не воде посебну евиденцију ове корисничке групе. Информације о овој категорији корисника биће дате у извештајима о раду прихватилишта и прихватних станица, које припрема Републички завод за социјалну заштиту.

¹¹ Детаљнији приказ ове корисничке групе приказан је у годишњим извештајима Центра за заштиту жртава трговине људима, <http://www.centarzztlj.rs/index.php/statistika>

4. ОСТВАРИВАЊЕ ЈАВНИХ ОВЛАШЋЕЊА

Према Закону о социјалној заштити, права на социјалну заштиту обезбеђују се пружањем услуга социјалне заштите и материјалном подршком.

Према Правилнику о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, ЦСР доноси одлуке о остваривању права корисника и пружа услуге корисницима у складу са законом и прописима донетим на основу закона.

Такође, ЦСР према Породичном закону врши послове јавних овлашћења и као **орган старатељства**.

4.1. МАТЕРИЈАЛНА ПОДРШКА

Материјална подршка је усмерена на најсиромашније и социјално угрожене групе и као таква један је од основних инструмената за смањење материјалне депривације и сиромаштва. Намењена је лицима која нису у могућности да остварују приходе од свог рада или имају приходе испод дефинисаног минимума.

Корисници социјалне заштите остварују право на различите врсте материјалне подршке под законом дефинисаним условима, у циљу обезбеђења егзистенцијалног минимума и подршке социјалној укључености. Материјална подршка се остварује путем новчане социјалне помоћи (даље у тексту НСП), увећане новчане социјалне помоћи, помоћи за оспособљавање за рад, једнократне новчане помоћи и помоћи у натури.

Према подацима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у 2016. години право на НСП користило је **255.101 лица** односно **102.392 породице**. У укупном броју корисника НСП, релативно је уједначен удео радно способних корисника у односу на оне који нису радно способни: 123.180 радно способних, према 131.920 корисника који нису радно способни. Број деце која су у групи корисника НСП је **92.135**. Број корисника НСП је на нивоу претходне године уз мало повећање (252.035 лица и 101.303 породица у 2015.години).

Према подацима ЦСР, у току 2016. године поднето је **85.624 нових захтева** за остваривање права на новчану социјалну помоћ што је 7,5% мање у поређењу са бројем поднетих захтева у претходној години. У 2016. години **право на НСП признато је за 74.187 корисника, што је такође мање за 7% у односу на претходну годину**.

Бележи се и пораст поднетих захтева за **признавање права на једнократну новчану помоћ** (даље у тексту ЈНП). У току 2016. године поднето је **188.000** захтева за остваривање права на ЈНП што је за **6% више у односу на 2015. годину**, док је **право на ЈНП признато за 169.496 корисника**, што је такође за **6% више него претходне године**.

За унапређење квалитета живота особа са инвалидитетом, преко ЦСР се могу остварити додаци за помоћ и негу другог лица (у даљем тексту ДНП) и увећаног додатка за помоћ и негу другог лица (у даљем тексту УДНП). Ова права, преко ЦСР остварују сва деца са инвалидитетом и пунолетне особе која не могу да остварују ова права преко других институција система.

Захтеви за ДНП поднети су у 2016. години за **12.905 лица**, а **право признато за 5.796** док је захтева за УДНП било **8.259**, а **право признато за 4.164**. Број захтева за ДНП је смањен у односу на 2015. годину¹².

Према подацима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у 2016. години право на ДНП укупно остварује **15.592** корисника, а право на УДНП остварује укупно **34.713**, што укупно чини **50.305** корисника.

4.2. СТАРАТЕЉСКА ЗАШТИТА

Центар за социјални рад је према Породичном закону одређен као орган старатељства и из те улоге произлазе овлашћења, дужности и одговорности у организовању старатељске заштите корисника, у тесној сарадњи са надлежним судом, овлашћеним да доноси одлуке о целисходности старатељске заштите (о лишењу пословне способности, или лишењу родитељског права). Породични закон се не бави дефиницијом старатељства, већ га одређује преко дефинисања штићеника: „дете без родитељског старања (малолетни штићеник) или пунолетно лице које је лишено пословне способности (пунолетни штићеник)“¹³, дефинисања старатеља и стављања под старатељство, кроз одређивање дејстава старатељства и лишења пословне способности.

ЦСР као Орган старатељства, под законом одређеним условима, може и самостално одлучити о постављању привременог старатеља у циљу заштите имовине, личности, права и интереса штићеника.

Кроз све ове домене Породични закон делегира органу старатељства улоге и одговорности, на које ЦСР одговара кроз процедуре и стандарде стручног рада.

У прикупљању података о старатељству појављују се озбиљне тешкоће због **неуједначености и неусаглашености, па и нелогичности достављених података у извештајима центара**. Подаци о корисницима под старатељством, старатељима, подаци о томе где су смештене особе које су лишене пословне способности (иако су саставни део решења о стављању под старатељство) у великој су мери непоуздани. Старатељске књиге, чак и да су ажурно попуњаване, нису довољне као извор значајних података о овако озбиљној и значајној функцији ЦСР - функцији органа старатељства и самом старатељству, јер се директно тиче заштите најбољег интереса и права корисника. **Неопходно је устројити поуздану и информативну евиденцију у електронском облику**, за квалификовано праћење и креирање праксе рада на подручју старатељства засноване на релевантним и валидним подацима.

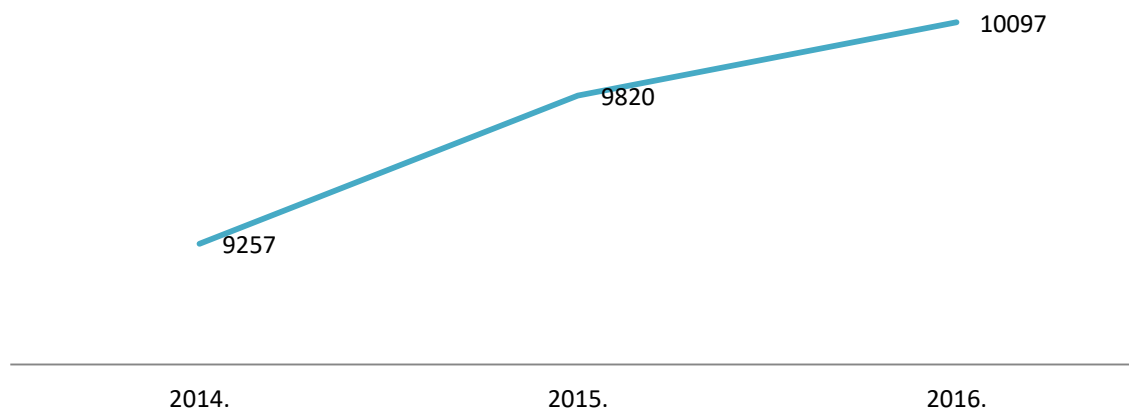
¹² 14.239 захтева поднето за ДНП, а признато 6.625 у 2015. години, као и код УДНП када је у 2015. години поднето 8.014 захтева, а признато 3.914 захтева

¹³ Породични закон, "Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015

4.2.1. ДЕЦА ПОД СТАРАТЕЉСТВОМ

У 2016. години укупно је било 10.097 деце према којој је примењена старатељска заштита. Ова деца чине 5% од укупног броја деце на евиденцији ЦСР, што је непромењено учешће ове деце у укупном броју деце у односу на претходну годину. Уочава се стални раст броја деце под старатељством уназад три године (Графикон 7).

Графикон бр. 7: Деца под старатељском заштитом, 2014 -2016.

Извор: Извештаји ЦСР

У току 2016. године донето је 2.756 нових решења о примени старатељске заштите над децом, што је 32% више решења у односу на 2015. годину. Као најчешћи разлог примене старатељске заштите код нових корисника у 2016. години ЦСР наводе неадекватно родитељско старање, које се јавља у 31% случајева, а у 12% случајева су родитељи спречени да врше родитељску дужност. У 35% случајева као разлог примене старатељске заштите наводе се „остале околности“ (Графикон бр. 8).

Графикон бр. 8: Разлози примене старатељске заштите код деце, 2016. година, (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

Разлози за предузимање старатељске заштите у односу на децу су слични по структури разлога из 2015. године, с тим што је ове године посебно издвојен као разлог насиље над дететом и он је присутан код 5% старатељстава над децом.

Треба напоменути да је формулација „неадекватно родитељско старање“, експлицирана у Породичном закону, нема довољно јасно дефинисан садржај. РЗСЗ је покушао да олакша извештавање центрима, дајући своју дефиницију деце са неадекватним родитељским старањем, која гласи: деца са неадекватним родитељским старањем су деца чији родитељи неблаговремено или непримерено реагују на потребе деце из различитих разлога (недостатак вештина, налазе се у некој животној кризи). Овакво одређење је дато да би се направила разлика у односу на децу која су под старатељством (и издвојена из породице), а која су трпела насиље. *Деца жртве насиља и занемаривања* су дефинисана као деца која су жртве насиља и занемаривања ако постоји опасност да ће дете постати жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су му физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара.

Но, ипак, ова група разлога за предузимање старатељске заштите деце и даље представља континуум по тежини испољених родитељских нефункционалности и разлога за угроженост најбољег интереса детета и делом се поклапа са другим категоријама – деца чији су родитељи лишени родитељског права или пословне способности.

Према подацима ЦСР из 2016. године, као што је претходно наведено, разлог примене старатељске заштите за чак 35% деце су „остале околности“¹⁴. С обзиром да су разлози примене старатељске заштите у формату за извештавање ЦСР операционализовани према Породичном закону, поставља се питање, који су то остали разлози које ЦСР наводе. Разлике у достављеним подацима по регионима упућују на то да је приступ евидентирању, али и приступ извештавању код различитих ЦСР споран. **Из овога следи и проблем, који у овом извештају више пута наглашавамо: како ће се валидно пратити појава и како се може градити адекватан одговор на појаву, ако нам инпути, односно подаци нису поуздани.**

У сваком случају, доминација разлога који се тичу родитељске нефункционалности за предузимање старатељске заштите према деци, као и пораст броја деце према којима се предузима ова мера, указују на неопходност развијања широке лепезе услуга подршке породицама које би могле да одговоре на потребе деце.

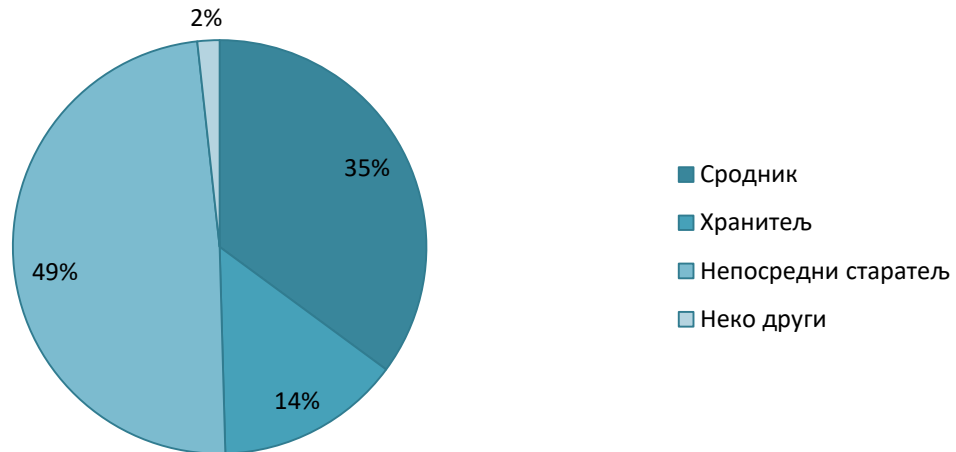
У 2016. години констатује се даље смањење деце под старатељством из разлога што су њихови родитељи лишени родитељског права и лишени пословне способности за 7% (тренд смањења је регистрован и у 2015. у односу на 2014. годину). Ово јесте значајан податак и захтева детаљнија истраживања, с обзиром да разни фактори могу утицати на ову појаву, а њено изучавање је значајно јер је директно везано за заштиту права детета, његовог најбољег интереса и планирање сталности за дете.

У укупном броју деце под старатељством на евиденцији ЦСР у току 2016. године у 49% случајева Центар непосредно врши улогу старатеља. Ово представља неповољан тренд пораста непосредних старатељстава, у односу на 44% у 2015. години. У 35% случајева сродник је старатељ, а у 14% старатељ је хранитељ. На основу ових

¹⁴ На пример, ГЦСР Београд означава „остало“ као разлог за предузимање старатељске заштите за 50,4% деце, Војводина за 21% деце, Косово за 58,3% деце (од 12 деце, за њих 7 је разлог стављања под старатељство „остало“). Шумадија и Западна Србија означавају под „остало“ за 17,4% разлога за предузимање старатељске заштите, а Јужна и Источна Србија 46,8%.

података закључујемо да је само за половину деце старатељ позната особа, што је повољније за развој постојаних односа, развој идентитета и ефективност заштите најбољег интереса детета (Графикон 9).

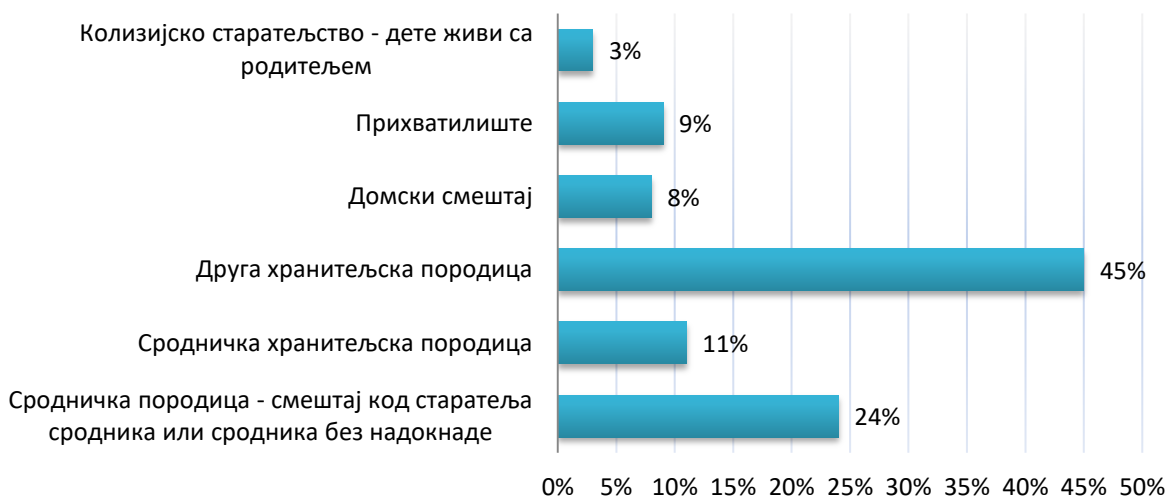
Графикон бр. 9: Деца под старатељством према врсти старатеља, 2016. година (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

Као и претходних година, према подацима ЦСР у 2016. години, од укупног броја деце под старатељством највећи је удео, односно **56%** деце која су смештена у хранитељске породице, затим следе деца која су на смештају код сродника са 24%, док се на домском смештају налази 8% деце. Значајан је и податак да је 9% деце под старатељством, током 2016. године, било смештено у прихватилишта (Графикон 10).

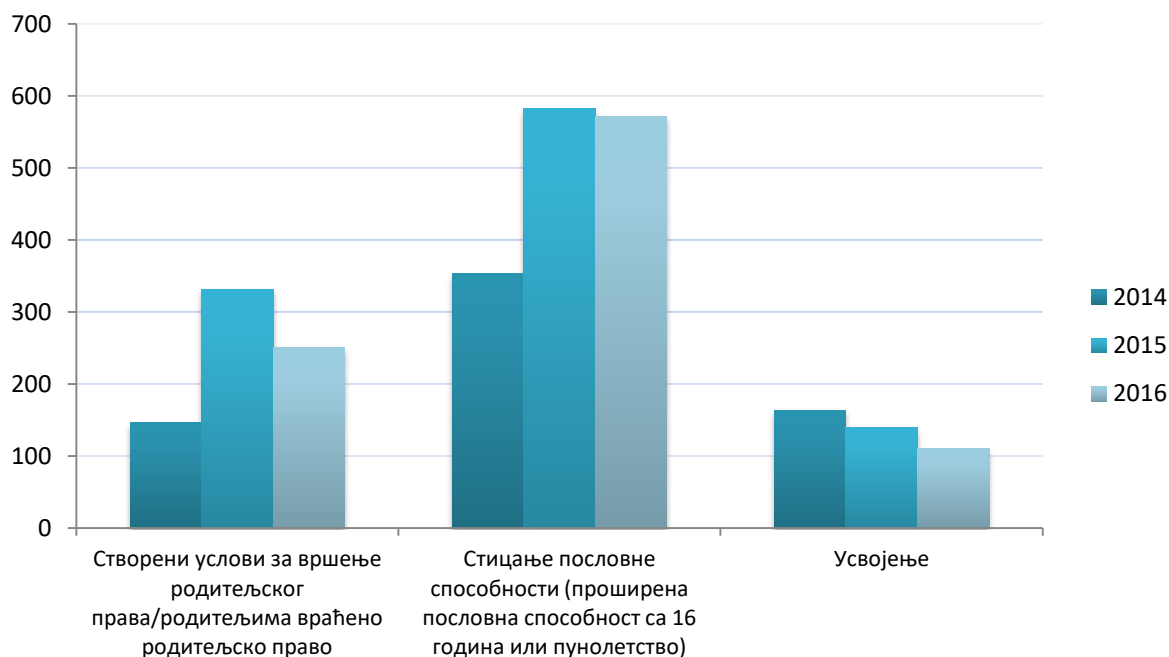
Графикон бр. 10: Деца под старатељством на евиденцији ЦСР према врсти смештаја у 2016. (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

Када се посматрају разлози престанка старатељске заштите над децом и даље доминира престанак старатељства услед пунолетства, а много мање због стварања услова за враћање старатељства родитељима (Графикон бр. 11). Значајан је податак да се број деце којима престаје старатељска заштита због усвојења, уназад три године континуирано смањује.

Графикон бр. 11: Разлози престанка старатељске заштите над децом, 2016. година

Извор: Извештаји ЦСР

Старатељска заштита деце подразумева одговорно поступање ЦСР као органа старатељства. Број непосредних старатељстава, потреба планирања и остварења сталног животног аранжмана за децу, усложњава поступање ЦСР и захтева посебну посвећеност, како у обезбеђивању адекватне подршке детету које је без родитељског старања својих родитеља, тако и обезбеђивању подршке породицама у којима ова деца одрастају. Такође, Центар је у обавези да пружа подршку биолошким родитељима, уколико је то планирана сталност за дете.

Посебно је осетљива група деце под старатељством која је на смештају у сродничким породицама - без накнаде коју имају хранитељи (24% деце у 2016. години). Овој деци и њиховим старатељским породицама у којима живе, једино ЦСР пружа подршку и то, углавном, кроз поступке преиспитивања старатељске заштите, који се обавезно спроводе једном годишње. Деца под старатељством и породице сродника у које су смештани, у највећем броју, немају структурирану и континуирану подршку, коју сматрамо неопходном, с обзиром на искуство трауме и искуства губитака, које су претрпела и деца и сродници. Са друге стране, водитељи случаја не могу се ослонити на програме, или услуге који би биле посебно обликоване да одговоре на потребе ове рањиве групе.

4.2.2. ПУНОЛЕТНИ КОРИСНИЦИ ПОД СТАРАТЕЉСТВОМ

Укупан број пунолетних корисника код којих је примењена старатељска заштита у 2016. години био је **13.030**. Од укупног броја ових корисника, 93% корисника је потпуно лишено, док је 7% делимично лишено пословне способности. У односу на претходну годину, укупан број особа лишених пословне способности је повећан за 2%. Пораст броја особа лишених пословне способности у 2016. години у односу на 2015. годину је значајно мањи, с обзиром да је раније бележен већи пораст (у 2015. години за 20% више него у 2014. години) (Графикон бр. 12).

Подаци, приказани у Графикону бр. 12, показују да се пракса лишавања суштински не мења кроз године, односно удео делимично лишених у укупном броју корисника лишених пословне способности је и даље исти и износи 7%. Конвенција о правима особа са инвалидитетом прокламује одређење старатељства као подршку у реализацији права на пословну способност, уместо лишавања пословне способности. Потпуно лишавање пословне способности се, у неким случајевима, може посматрати као угрожавање права особа са инвалидитетом, јер потпуно ограничава и сва њихова друга људска права као и могућности за продуктивно живљење у заједници.

Графикон бр. 12: Корисници према врсти лишења пословне способности

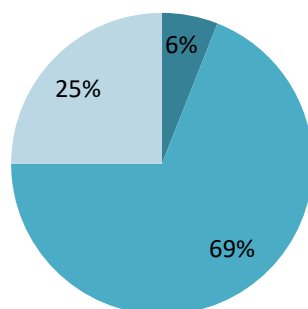

Извор: Извештаји ЦСР

У старосној структури корисника који су лишени пословне способности, доминирају одрасли са 69% учешћа у овој групи корисника. Учешће младих од 6% је мало, што је у сваком случају позитивно (Графикон бр. 13). Полна структура корисника лишених пословне способности је константна годинама: нешто више је мушкараца 53%, док су жене заступљене са 47% у укупном броју особа према којима је примењена старатељска заштита.

Графикон бр. 13: Корисници лишени пословне способности према старости, 2016. година

■ Млади ■ Одрасли ■ Старији

Извор: Извештаји ЦСР

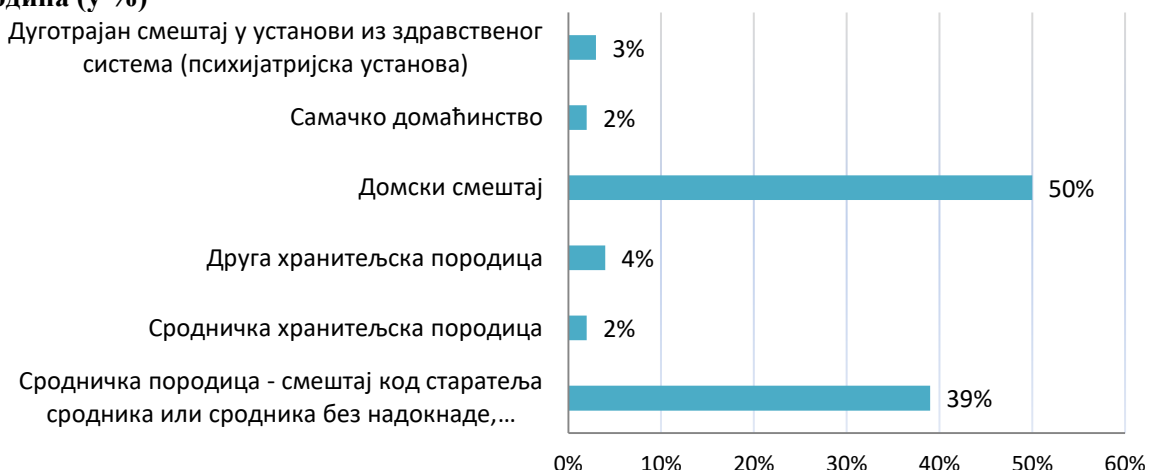
Према Породичном закону старатељ има дужност да се савесно стара о штићенику, што подразумева старање о личности, заступање, прибављање средстава за издржавање, управљање и располагање имовином штићеника и подршку у оспособљавању за самосталан живот. Улога старатеља је од пресудног значаја за остваривање добробити штићеника и за орган старатељства, који надгледа и пружа подршку старатељима. Стога је значајно да ЦСР има чврсту и континуирану сарадњу са старатељима.

У односу на значајан број корисника према којима је примењена старатељска заштита, дужност старатеља континуирано обавља сам центар за социјални рад. Од укупног броја старатељстава над пунолетним особама **40% су непосредна старатељства**. Овај податак треба имати у виду када се говори о **оптерећености запослених у центрима јер је вршење дужности старатеља у име органа старатељства додатни посао**, али пре свега, треба промишљати да ли су, и **колико оштећени корисници под непосредним старатељством**, за посвећено старање, у складу са свим њиховим потребама, кад понекад и не познају свог, **непосредног старатеља**.

Посебне тешкоће у прикупљању података су се појавиле у односу на податке о смештају особа под старатељством. **Постојећи систем евидентирања не омогућава ЦСР да дају поуздане податке**. У највећем броју случајева, евиденција од које полазе центри, препознаје смештај као доминантни облик заштите што није у складу са Законом, па се лица према којима је примењена старатељска заштита у евиденцији ЦСР налазе у оквиру групе лица на смештају. **За систем социјалне заштите је неопходно да тако озбиљна мера, као што је старатељство, буде препозната у свој својој сложености и да тој сложености буде прилагођена и евиденција**.

Расположиви подаци дају информацију да је 39% пунолетних особа под старатељством живи у сродничкој или сопственој породици, док је 50% корисника под старатељством смештено у дом за смештај корисника у систему социјалне заштите. У претходној години, однос ова два удела је био обрнут. Удео корисника на смештају у хранитељским породицама (2% сродничка хранитељска, а 4% друга хранитељска породица) је непромењен у односу на претходну годину (Графикон бр. 14).

Графикон бр. 14: Пунолетни корисници под старатељством према врсти смештаја, 2016. година (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

Подаци о смештају особа под старатељством су значајне информације о корисницима, јер говоре не само о месту боравишта, већ и о околностима под којим се остварују многе потребе и права корисника. Наиме, није свеједно да ли су корисници на домском смештају или су у породици, са становишта односа са породицом порекла; искључености из заједнице; могућности радног ангажовања у складу са способностима; развијања вештина за самостално живљење, итд.

Процеси деинституционализације, кроз развијање различитих програма за подршку и осамостаљивање настоје да компензују неповољности за кориснике који су већ на смештају. Неопходно је да се ти програми и услуге развијају у локалним срединама, како би се превенирала потреба за смештајем уопште.

Укупан број корисника на евиденцији ЦСР према којима је предузета мера **привремене старатељске** заштите, у складу са законским овлашћењима, је 8.457 корисника. Примена мере привремене старатељске заштите, која је у надлежности ЦСР, је у пракси прилично сложена и тешко ју је пратити у целини на статистички начин. Било би значајно спровести истраживање примене ове мере старатељске заштите, како са становишта процене пракси ЦСР, тако и са становишта процене реализације заштите права особа према којима се предузима ова мера.

Подаци ЦСР и ове, као и претходних година, говоре да за око 10% корисника под старатељством нису урађени поновни прегледи, односно ревизије старатељске заштите, што је податак који говори о томе колико сам орган старатељства успева да врши своју функцију надзора на да старатељском заштитом.

У складу са изменама Закона о ванпарничном поступку, који одређује обавезу преиспитивања решења о лишењу пословне способности, ЦСР су, током 2016. године учествовали у овим поступцима за 1.700 корисника, што је готово 51% мање поступака преиспитивања него у прошлој години. У поређењу са бројем лица под старатељством на евиденцији, 11.632 старатељстава је пренето из претходне године, може се претпоставити да постоји извештај застој код покретања поступака преиспитивања решења о лишењу пословне способности.

4.3. СМЕШТАЈ КОРИСНИКА У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Услуге смештаја корисника ЦСР се обезбеђују кроз породични смештај, домски смештај, смештај у прихватилиште и друге врсте смештаја у складу са Законом о социјалној заштити¹⁵.

Кроз **породични смештај деци и младима** се привремено обезбеђују нега, заштита и услови за оптималан развој у породичном окружењу, све док се не обезбеде услови за повратак у сопствену породицу, односно до оспособљавања за самосталан живот и рад.

Одраслим и старијим особама се породичним смештајем омогућава одржавање или побољшање квалитета живота корисника

Домски смештај¹⁶ се обезбеђује корисницима у ситуацијама када се не може обезбедити останак у породици, када не постоје одговарајуће услуге у заједници и породични смештај, или када је такав смештај у њиховом најбољем интересу. Услуге домског смештаја су привременог карактера, а сама услуга смештаја подразумева континуирани рад на припремама за повратак у биолошку, или другу породицу, односно припреме за самосталан живот, у складу са потребама и најбољим интересом корисника.

У **прихватилиште** се корисници смештају привремено, у циљу осигуравања безбедности, задовољења основних потреба и пружања подршке у решавању кризних ситуација, у неодложним интервенцијама које прати измештање корисника, до проналажења трајнијег облика заштите.

4.3.1. СМЕШТАЈ ДЕЦЕ

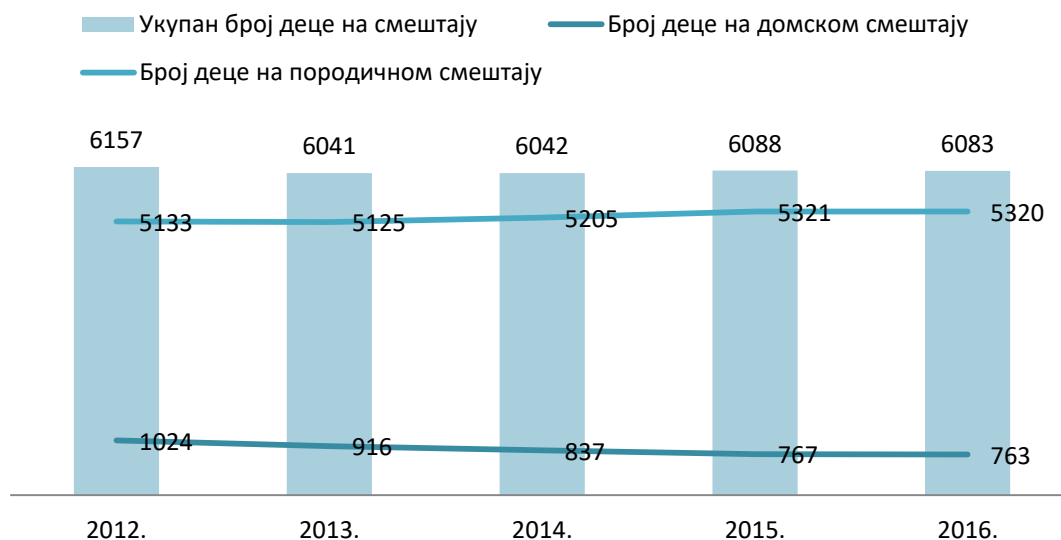
На дан **31.12. 2016. на смештају (породичном и домском)** се налазило укупно **6.083** деце, од чега је **87%** деце смештено у хранитељске породице, а **13%** у установе за смештај (Графикон бр. 15).

Тренд смањења броја деце у домовима за децу и раст броја деце у хранитељским породицама у протеклих пет година, сврстава Србију у једну од земаља са најнижом стопом институционализације у Европи.

¹⁵ Детаљније информације о корисницима и установама за смештај могу се наћи у извештајима о раду установа за домски смештај и породични смештај, на сајту Републичког завода за социјалну заштиту: <http://www.zavodsz.gov.rs>

¹⁶ Домски смештај се реализује смештајем у Установе за одрасле и старије и Установе за децу и младе (Домови за децу без родитељског старања и Домови за децу са сметњама у развоју, Заводи за васпитање деце и младих, Мала домска заједница);

Графикон бр. 15: Деца на породичном и домском смештају, 2012 – 2016.

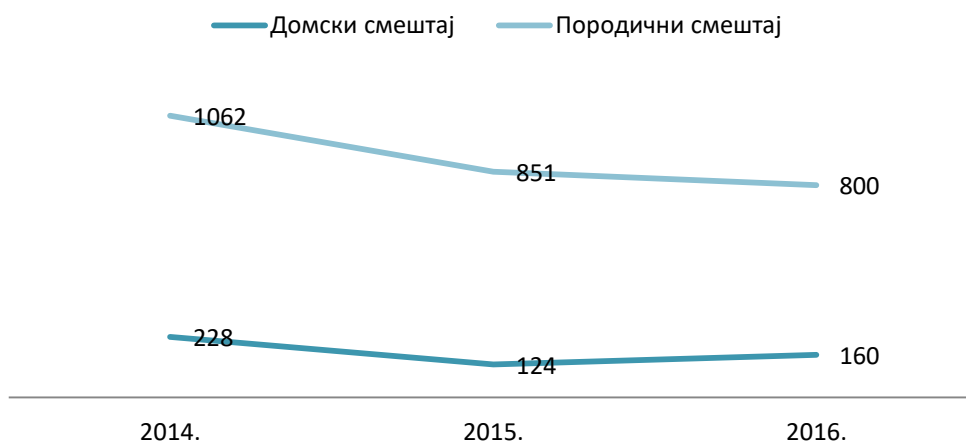
Извор: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБСП)

Иако се у оквиру смештаја деце у систему, број деце у петогодишњем периоду креће око истих вредности, у 2016. години је забележено повећање броја деце која „улазе“ на домски смештај (Графикон бр. 16). Наиме, у 2016. години на домски смештај смештено је 160 деце, а у 2015. години 124 деце¹⁷. Са друге стране, стагнирање броја деце на смештају, али и континуирани „улазак“ деце у систем, указује на недовољну развијеност услуга намењених биолошким породицама и намеће нужност благовременог укључивања институција система у подршку породицама у кризи и успостављање разноврсних, доступних и одрживих услуга за подршку деци и породици. ЦСР је стога, дужан да пружа услуге подршке породици из свог домена, а систем социјалне заштите да развија лезу услуга за спречавање ризика од издвајања детета из породице.

Од 2013. године кренуло је пилотирање услуге породични сарадник, а евалуација услуге је показала да услуга даје веома добре резултате. Међутим, поред тога, услуга није ушла у систем и ЦСР остају без значајне услуге на коју могу да се ослане у свом раду са породицама са сложеним и бројним потребама.

¹⁷ Детаљнија анализа деце на смештају у систему социјалне заштите, укључујући и смештај деце у прихватилиштима приказана је у извештају РЗСЗ *Деца у систему социјалне заштите у 2016. години*.

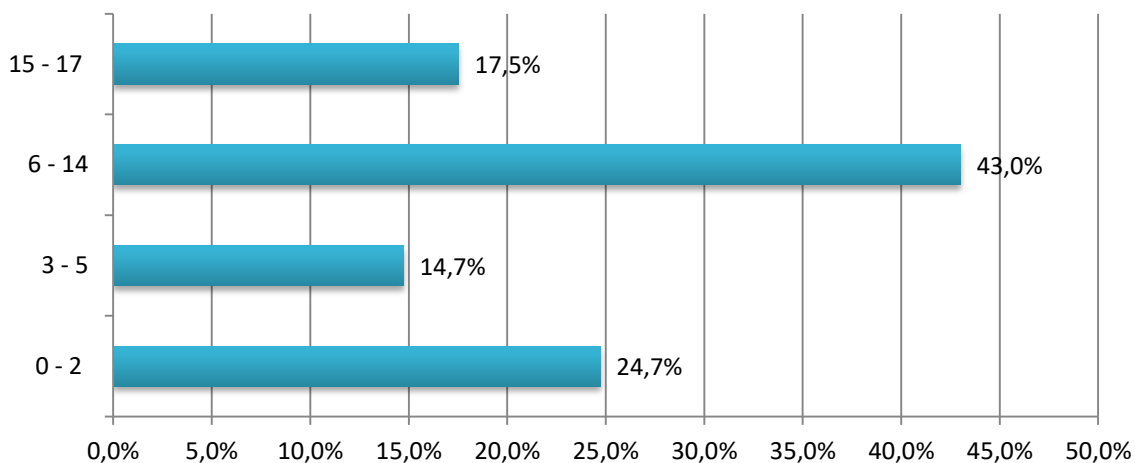
Графикон бр. 16: Укупан број деце смештене у току 2016. године (нови корисници) на породични и домски смештају, 2014 – 2016.

Извор: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБСП)

У току 2016. године ЦСР је, као орган старатељства, у циљу заштите деце, интервенисао издвајањем укупно **1.066** деце из породица. Највише, односно 43% деце издвојене из породице су узраста од шест до 14 година, што је резултат чињенице да основношколска узрастна група у себи базично садржи и највећи опсег, када је о годинама реч (обухвата 9 година). Удео деце до три године издвојене из породице заступљен је са **24,7%**, што је веома забрињавајући податак и захтева адекватан одговор система на више нивоа (Графикон бр. 17).

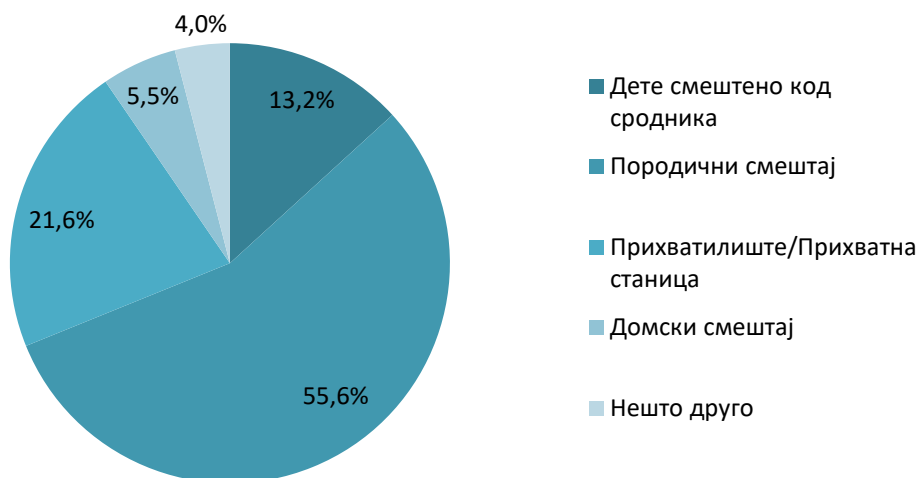
Графикон бр. 17 : Деца издвојена из породица у току 2016. године, према узрасту

Извор: Извештаји ЦСР

У процесу збрињавања деце издвојене у току 2016. године реализовани су привремени смештаји деце: код сродника, на породични смештај, домски смештај и у прихватилишта. За више од половине деце, односно 68,8% деце, у току 2016. године, обезбеђено је да први смештај буде у породици (сродничка или хранитељска породица), што је у складу са стратешким опредељењем социјалне политике наше државе да је најбољи интерес детета одрастање, раст и развој у породици, а да се само у изузетним случајевима прибегава привременом издвајању детета из породице, до обезбеђивања сталности (Графикон бр. 18).

Графикон бр. 18: Деца издвојена из породица у току 2016. године, према средини у коју су смештена непосредно по извајању из породице

Извор: Извештаји ЦСР

4.3.1.1. Деца на породичном смештају

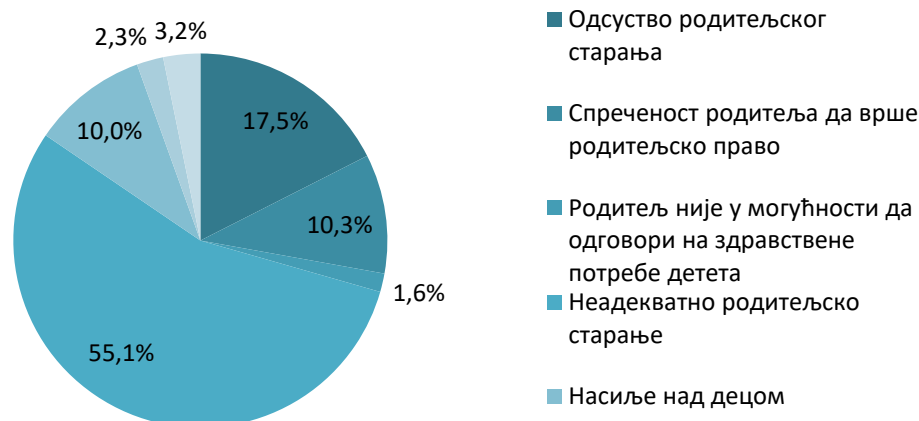
На дан 31.12.2016. године на породичном смештају се налазило укупно 5.320 деце.

У току 2016. године у хранитељске породице смештено је 800 деце. Полна структура је уједначена и у укупном броју деце на хранитељству, као и у укупном броју деце која су у току 2016. године смештена у хранитељске породице.

Као и претходних година, и у 2016. години као најчешћи **разлог за примену породичног смештаја** као облика заштите деце, наводи се *неадекватно родитељско старање*, како на нивоу укупног броја деце на породичном смештају, тако и код нових корисника. Смештаји деце у хранитељске породице, услед *одсуства родитељског старања* (родитељи преминули, родитељи непознати, родитељи непознатог боравишта, лишени родитељског права, делимично лишени родитељског права, лишени пословне способности, нису стекли пословну способност) и услед *спречености родитеља да врше родитељско право* (одслужење затворске казне, болничко лечење, тешке болести, душевна обољења и сл.) су заступљени са 27,8%. (Графикон бр. 19).

Утврђивање разлога смештаја корисника је од кључне важности за сагледавање околности, процеса и појава које доводе до издвајања деце из породица, односно за планирање мера подршке породици и услуга које би довеле до смањивања ризика од издвајања. Међутим, ова веома важна област захтева посебно истраживање у систему социјалне заштите и системско праћење сваког издвојеног детета из породице.

Графикон бр. 19: Деца смештена на породични смештај (нови корисници) у току 2016. године, према разлозима упућивања

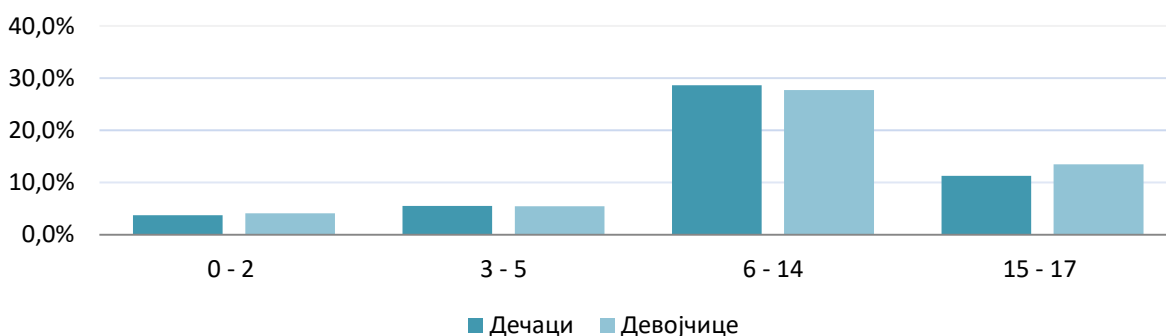
Извор: Извештаји ЦСР

На породичном смештају у **сродничким хранитељским породицама је у 2016. години укупно 20% деце**, док је 80% деце на смештају у другим хранитељским породицама. **Пораст броја сродничких хранитељских породица у односу на претходне године је позитиван и значајан са аспекта заштите права детета на живот у породици и обезбеђивања сталности.**

Развој хранитељства је значајно унапредио положај сродничких породица које су постале сродничке хранитељске породице, док је са друге стране учинио видљивијом потребу за даљим развојем овог облика хранитељства, и у области законске регулативе, и у области подршке. У систему социјалне заштите и даље постоји потреба за посебним истраживањем сродничких породица које брину о деци у свом домаћинству, било да имају подршку кроз хранитељство или не.

У односу на укупан број деце на породичном смештају, **56,3% деце је узраста од шест до четрнаест година**. По заступљености следе деца узраста од 15 до 17 година. Према **полној структури** корисника, на дан 31.12.2016. године, на породичном смештају је 51% корисника женског, а 49% мушког пола.

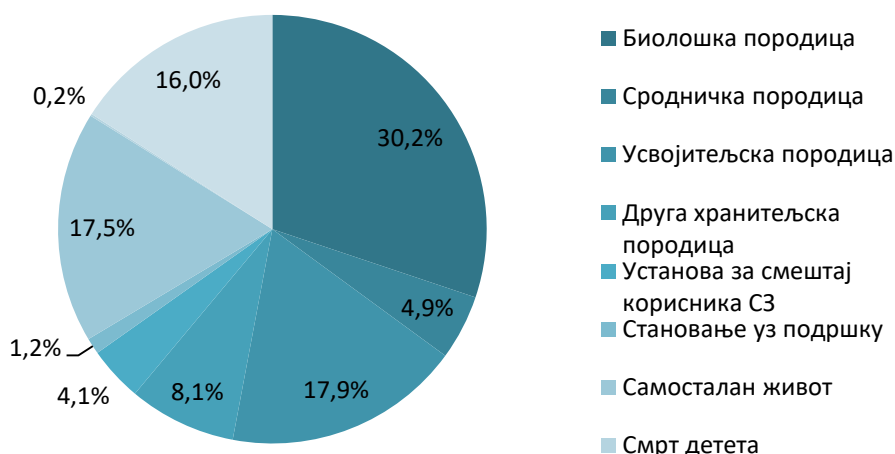
Графикон бр. 20: Деца на породичном смештају према узрасту и полу, на дан 31.12.2016. године

Извор: Извештаји ЦСР

За 498 деце којима је у току 2016. године престао породични смештај, најчешћи разлог престанка породичног смештаја је у 35% случајева повратак деце у биолошку или сродничку породицу. Уочава се смањење броја деце која се враћају у биолошку или сродничку породицу, у односу на 2015. годину, када се 39% деце из хранитељске породице вратило у своју биолошку или сродничку породицу. Ово указује да програми интензивне подршке породицама у систему социјалне заштите још увек нису развијени нити успостављени на одржив и организован начин (Графикон бр. 21).

Графикон бр. 21: Деца којој је у току 2016. године прекинут породични смештај према средини у коју су премештени

Извор: Извештаји ЦСР

Број деце на евиденцији ЦСР која у 2016. години напуштају хранитељске породице због усвојења, мањи је него прошле године и износи 17,9 %.

Престанак смештаја у једној хранитељској породици и премештај у другу хранитељску породицу је заступљен са мањим процентом него у 2015. години. Тако је у 2016. години 8% деце премештено из једне хранитељске породице у другу. Међутим, премештаји деце из породичног смештаја у домски смештај су и у 2016. години на нивоу претходних година. У 2016. години је 4,1% деце из хранитељских породица премештено на домски смештај, што је и даље веома неповољно, имајући у виду да честе промене значајно утичу на развој деце. Ова појава завређује посебно истраживање како би се унапредила пракса при почетном одлучивању за врсту смештаја, односно како би се обезбедило индивидуално планирање заштите за свако дете. За 17,5% деце, потреба за породичним смештајем је престала услед осамостаљивања, док је за 1,2% деце по изласку из хранитељске породице обезбеђено становање уз подршку.

Обзиром да само 50% хранитељских породица, од укупно 4.504 хранитељске породице на територији Србије (према подацима МРЗБСП), односно 2.251¹⁸ породица има подршку Центара за породични смештај и усвојење, важно је напоменути да систем социјалне заштите треба да води рачуна о обезбеђивању доступности подршке свим хранитељима, како би се ојачавали капацитети

¹⁸ Према подацима Центара за породични смештај и усвојење (ЦПСУ)

хранитеља, или предузимали адекватни поступци у односу на децу¹⁹. Са друге стране, податак да је за само половину хранитељских породица организована подршка у оквиру Центара за породични смештај и усвојење указује и на **оптерећење ЦСР**. Наиме, на територијама које нису обухваћене центрима за породични смештај и усвојење, центри за социјални рад врше целокупан процес припреме, процене, обуке и подршке хранитељима, реализацију смештаја и праћења напредовања детета на породичном смештају.

4.3.1.2. Деца на домском смештају

Центри за социјални рад упућују децу на домски смештај са циљем обезбеђења сигурних и безбедних услова за даљи раст и развој, уз праћење потреба за сталношћу и припреме детета за повратак у биолошку породицу, одлазак у другу породицу, или припреме за самосталан живот или усвојење. ЦСР је у сваком конкретном случају у којем констатује постојање ризика од измештања детета из породице, односно од родитеља, у обавези је да пре измештања детета предузме мере пружања помоћи и подршке породици, родитељима и деци. Мере подршке имају за циљ **поштовање права детета на живот са родитељима и у породичном окружењу**, осим у случајевима акутне угрожености дететове безбедности, здравља и егзистенцијалних потреба које могу нанети ненадокнадиву штету по његов раст и развој.

Закон о социјалној заштити Републике Србије прописује да се деци млађој од три године не обезбеђује домски смештај, изузев уколико за то не постоје нарочито оправдани разлози. За сваки домски смештај детета центри за социјални рад су у обавези да прибаве претходно или накнадно мишљење, а за дете које није навршило три године живота претходну или накнадну сагласност министарства надлежног за социјалну заштиту. Током 2016. године, за укупно 13 деце, за коју је ЦСР проценио да постоји потреба за смештајем у дом, није добијена сагласност за смештај од надлежног министарства.

На дан 31.12.2016. године **на домском смештају** се налазило укупно **767 деце**. Посматрајући према полу, доминирају дечаци са 60%, док девојчице чине 40%.

Као што је већ поменуто, у току 2016. године реализован је домски смештај за **160 деце - нових корисника**, што је благо повећање у односу на претходну годину. У установе је највише смештено деце на узрасту од 15 до 17 година, а на другом месту су деца од шест до 14 година. Ово је очекиван тренд, с обзиром да домаћа, као и искуства из других земаља, говоре о томе да је, са једне стране, мањи број хранитељских породица које су спремне да прихвате бригу о адолесцентима, а са друге стране, мали и број адолесцената који бирају смештај у хранитељску породицу. На том узрасту деца углавном преферирају групу вршњака, односно домски смештај, него ситуацију изазова у креирању нових односа привржености, који нужно ствара живот у хранитељској породици.

У току 2016. године укупно **40 деце до три године налазило се на домском смештају** у две установе за децу и младе - у „Центру за заштиту одојчади, деце и

¹⁹ Детаљније информације о раду Центара за породични смештај и усвојење за 2016. годину видети у извештају РЗСЗ доступном на сајту www.zavodsz.gov.rs

омладине“ у Београду, као и у Дому „Колевка“ у Суботици, док је на дан **31.12.2016. на смештају било 31 дете узраста до три године**²⁰.

Поред смештаја деце до три године на домском смештају, у 2016. години је велики број деце до три године био смештен у прихватилиштима и прихватним станицама. **Чак 77 деце млађе од три године је, према подацима ЦСР, у току 2016. године било на смештају у прихватилиштима и прихватним станицама, а на дан 31.12.2016. године укупно 44 деце. Смештај деце до три године у установе за децу и младе, прихватилишта и прихватне станице, и поред тога што је законом ограничен, бележи пораст.**

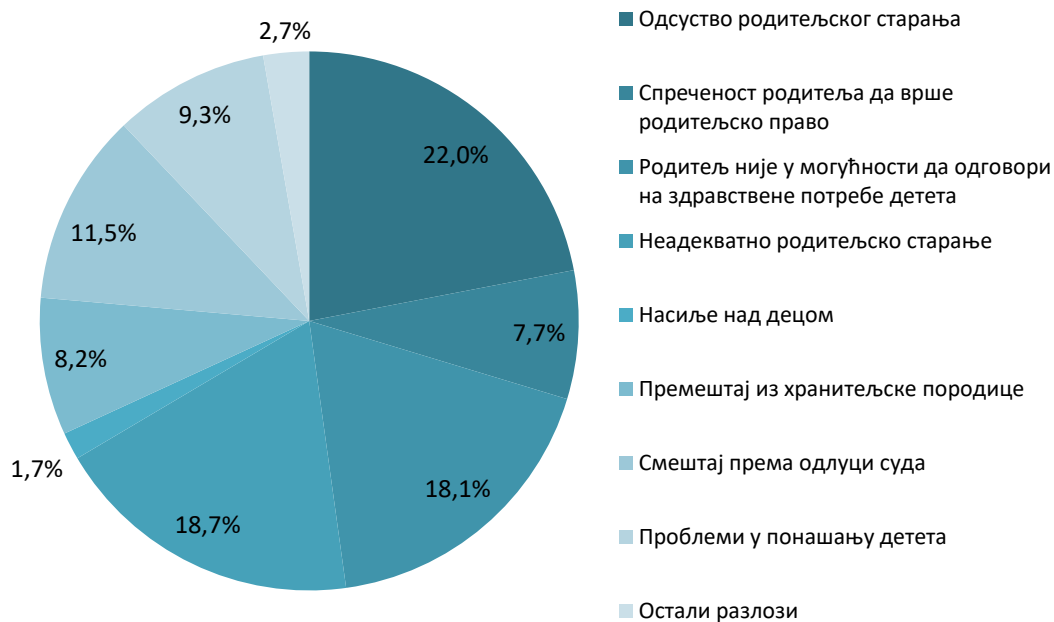
Посебно забрињава податак да је на дан **31.12.2016. године забележен пораст од 30% деце узраста до три године на смештају у прихватилиштима и прихватним станицама у односу на претходну годину**. Подаци нам указују на неопходност развоја нових услуга за подршку породицама у ризику од измештања деце, као и на потребу успостављања системских решења. Такође, потребно је унапређење ефикасности увођењем нових инструмената благовременог, целовитог, континуираног и законитог рада усмереног на интензивирање подршке породици са децом која су у ризику од измештања и институционализације у ширем смислу.

Према извештајима ЦСР, као најчешћи **разлог за примену домског смештаја у 2016. години, доминира одсуство родитељског старања** (у ситуацијама када су родитељи преминули, родитељи непознати, родитељи непознатог боравишта, лишени родитељског права, делимично лишени родитељског права, лишени пословне способности, нису стекли пословну способност) за **22% деце**. Следе разлози за примену смештаја у ситуацијама у којима *родитељ није у могућности да одговори на здравствене потребе детета – 18,1%*²¹ и услед *неадекватног родитељског старања - 18,7%* деце (Графикон бр. 22). Пред системом социјалне заштите је у наредном периоду важан задатак. Веома је важно у детаљно истражити разлоге за примену овог вида смештаја, недостајуће ресурсе у породичном смештају, као и у систему социјалне заштите уопште.

²⁰ Према подацима Установа за смештај деце и младих за 2016. годину

²¹ Установе за смештај деце и младих извештавају да је од укупног броја деце на смештају - 75% деце са сметњама у развоју - више у *Извештају о раду установа за смештај деце и младих за 2016. годину* РЗСЗ и извештају *Деца у систему социјалне заштите у 2016. години*, доступном на сајту www.zavodsz.gov.rs

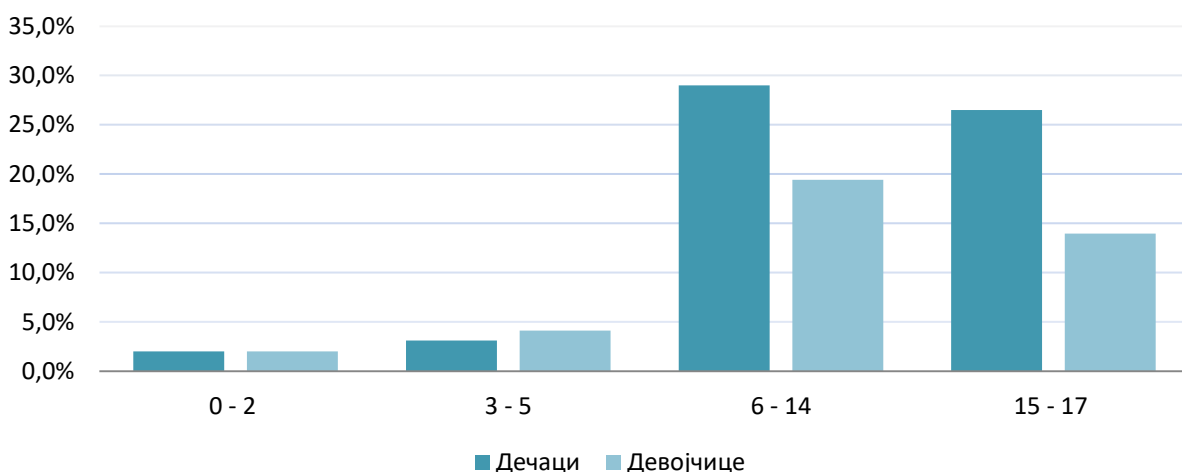
Графикон бр. 22: Деца (нови корисници) према разлозима упућивања на услугу домског смештаја у току 2016. године

Извор: Извештаји ЦСР

Према старосној структури деце на домском смештају на дан 31.12.2016. године, **највише је корисника узраста од шест до 14 година, која чине 48,4%**, затим следе деца од 15 до 17 година са 40,5%, деца од три до пет година чине 7,2%, а деца до три године 4%. За разлику од породичног смештаја где су заступљеније девојчице, на домском смештају на дан 31.12.2016. године, доминирају дечаки са 60%, док је девојчица 40% (Графикон бр. 23).

Графикон бр. 23: Деца на домском смештају према узрасту и полу, 31.12.2016. године

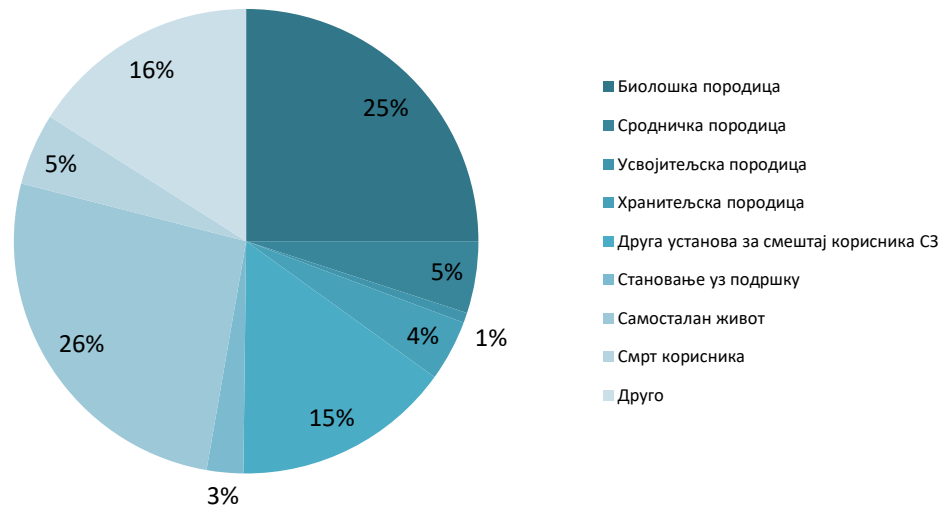

Извор: Извештаји ЦСР

Од укупно 96 деце, којима је **престао домски смештај, 30% деце се вратило у биолошку или сродничку породицу**, што је за 12% мање него у 2015. години. Број деце која су изашла из дома и осамосталила се у 2016. је повећан у односу на претходну годину и износи 26%. Трећи по реду разлог престанка домског смештаја, јесте

премештај у другу установу за смештај корисника у систему социјалне заштите и значајно је увећан број деце која су премештена из установе у установу, са 7% у 2015. години на 15% у 2016. години. Веома је важно у наредном периоду истражити разлоге премештаја деце из установе у установу и из хранитељске породице у установу, са становишта потреба деце, што све могу бити значајне информације и током израде планова трансформације установа (Графикон бр. 24).

Графикон бр. 24: Деца којој је у току 2016. године прекинут домски смештај према средини у коју су премештени (у %)

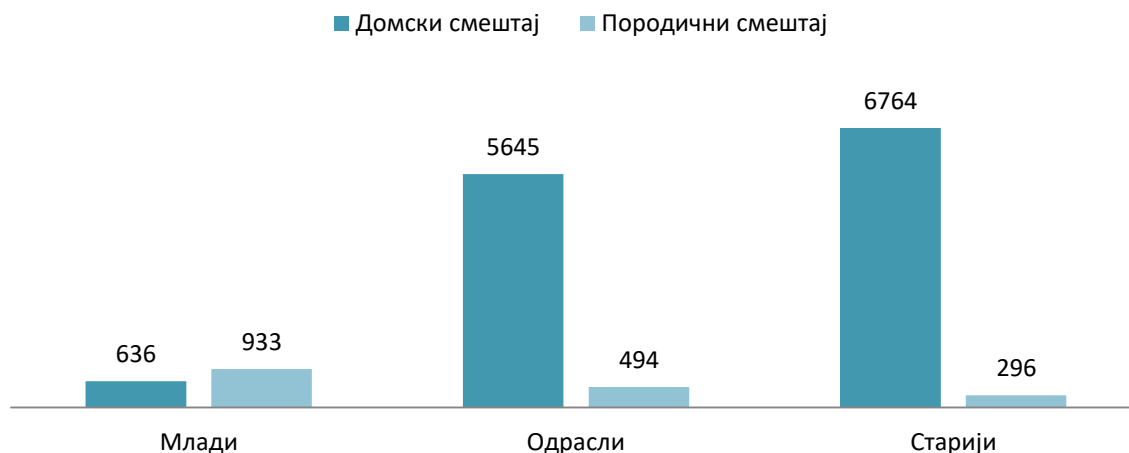
Извор: Извештаји ЦСР

4.3.2. СМЕШТАЈ ПУНОЛЕТНИХ КОРИСНИКА

Када се говори о смештају пунолетних корисника, широк је обим послова које стручни радници ЦСР обављају у процесу процене корисника, праћења квалитета, припремања корисника за напуштање смештаја и проналажење другог, сталног аранжмана за њихов квалитетан живот. Неопходни су редовни контакти са корисником, као и његовом породицом. ЦСР је дужан да континуирано прати реализацију плана услуга и мера, води евиденцију о мерама и интервенцијама и да их, у односу на постављене циљеве, усклађује и мења. Када се има у виду **велики број корисника на смештају, недостајући ресурси и ограничени смештајни капацитети** јасно је да је пред ЦСР велики изазов како би задовољили стандарде квалитета рада када су у питању корисници на породичном и домском смештају.

Према подацима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, на дан **31.12.2016. године на домском и породичном смештају се налазило укупно 14.768 пунолетна корисника**. Од тога је 88% младих, одраслих и старијих корисника на домском, а 12% корисника на породичном смештају (Графикон бр. 25).

Графикон бр. 25: Пунолетни корисници смештаја (домски и породични смештај) према старости и полу, 2016. година

Извор: МРЗБСП

4.3.2.1. Пунолетне особе на породичном смештају

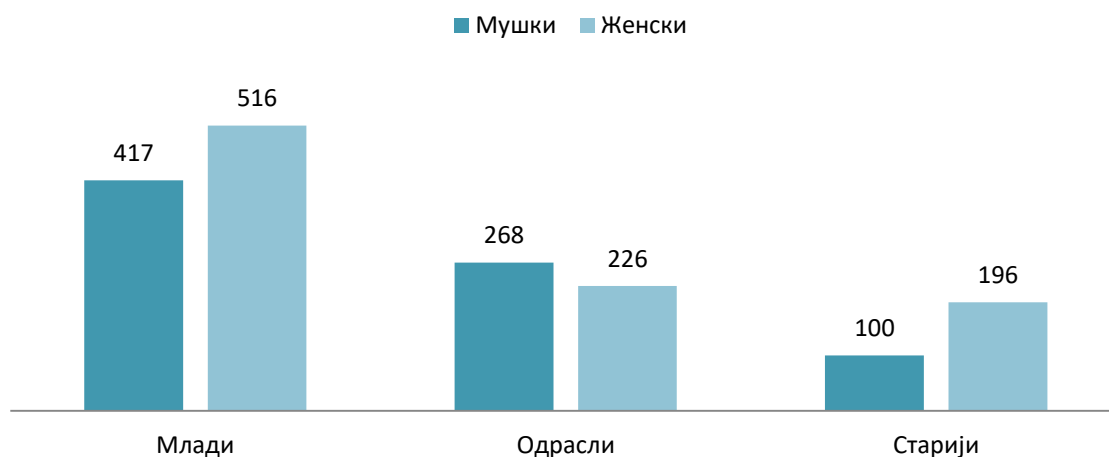
Центри за социјални рад су додатно оптерећени пословима везаним за породични смештај пунолетних особа, обзиром да постојећи ЦПСУ, ни у 2016. години не пружају подршку хранитељским породицама које на смештају имају одрасле и старије кориснике.

Иако важећи Правилник о хранитељству предвиђа **породични смештај за пунолетне особе**, ова врста смештаја за **одрасле и старије** у пракси није довољно заживела. Нормативни акти још увек нису усаглашени, а није донет ни нови Правилник о породичном смештају и усвојењу, који треба ближе да уреди питања породичног смештаја одраслих и старијих, док је израда новог Закона о социјалној заштити у најави. Потребне за овом врстом смештаја постоје и свакако је ово повољније решење за неке одрасле и старије кориснике од домског смештаја, обзиром да се породичним смештајем омогућава одржавање или побољшање квалитета живота. Такође, овде треба поменути и проблеме које ЦСР актуелно имају услед недовољних смештајних капацитета у установама.

На дан 31.12.2016. године, на породичном смештају било је 1.723 пунолетних корисника (млади, одрасли и старији), што је за 12% више него у претходној години. У току 2016. године донета су **162 нова решења о смештају пунолетних корисника у породични смештај**, што је мање него прошле године (171 нови смештај у 2015. год.). У полној структури пунолетних корисника на породичном смештају 54% чине жене, а 46% мушкарци, а сличан је однос и међу новосмештеним корисницима (59% према 41% у корист жена).

У старосној структури породичног смештаја пунолетних, слично као и претходних година, у 2016. години **доминирају млади на смештају са 54,2%**, одраслих је 28,7%, а старијих корисника 17,1%. У структури корисника према полу, у групи младих и старијих доминирају жене, док је код старијих веће учешће мушкараца (Графикон бр. 26).

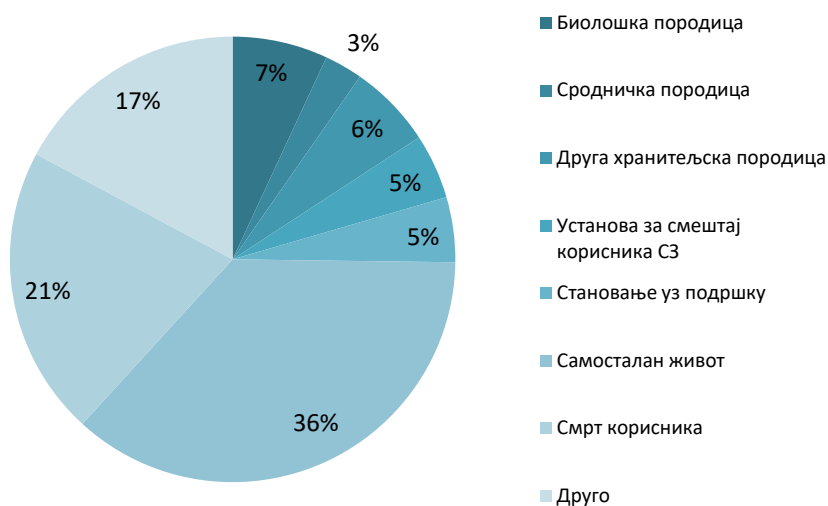
Графикон бр. 26: Пунолетни корисници породичног смештаја према старости и полу, 2016.

Извор: МРЗБСП

У току 2016. године **породични смештај је прекинут за 500 корисника**, односно 44% мушкараца и 56% жена. Највећи број, односно 37% корисника је након изласка из хранитељске породице започео самосталан живот, док је код 21% корисника наступила смрт. Веома мали број корисника, само 11%, се вратио у биолошку или сродничку породицу, што је смањење за готово 6% у односу на претходну годину. Процент од 17% за „друго“ је веома висок и поново потврђује постојање проблема на више нивоа, везаних за процес евидентирања у ЦСР, а онда и извештавања (Графикон бр. 27).

Графикон бр. 27: Пунолетни корисници којима је у току 2016. године прекинут породични смештај према средини у коју су премештени

Извор: Извештаји ЦСР

4.3.2.2. Пунолетне особе на домском смештају

Укупан број пунолетних корисника на домском смештају на дан 31.12.2016. године био је **13.045**, што је у поређењу са претходном годином за 0,5% корисника више. У овом броју, удео жена је 54%. Међутим, нешто је више корисника мушког пола када се посебно посматрају млади и одрасли (Графикон бр. 28).

Графикон бр. 28: Пунолетни корисници домског смештаја према старости и полу, 2016.

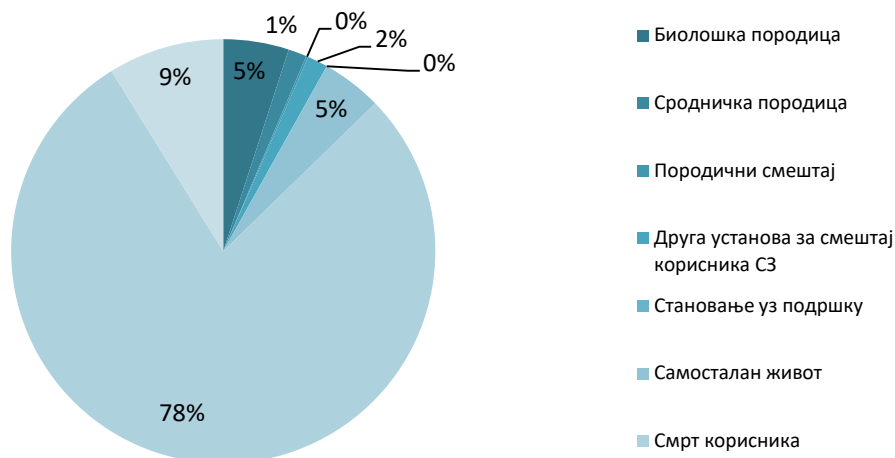
Извор: МРЗБСП

У току 2016. године на домски смештај је смештено **2.747 пунолетних корисника**, од тога 57% жена и 43% мушкараца. Највише новосмештених корисника је у групи старијих 78%, што је очекивано и потврђује да су потребе за домским смештајем старијих континуирано велике. Нових корисника међу одраслим особама било је 21%, а младих само 1%. Захтеви за смештајем младих и одраслих корисника, посебно особа са инвалидитетом, представљају изазов у раду ЦСР због недостатка ресурса за њихово збрињавање.²²

У току 2016. године за укупно **2.942 пунолетних корисника је прекинут домски смештај**. Као најчешћи разлог прекида смештаја наводи се **смрт корисника, у 78%** случајева од укупног броја прекида смештаја, при чему 89% умрлих чине старији корисници. Занемарљив је број пунолетних корисника који су се из дома вратили у биолошку или сродничку породицу, а смањило се за 3% у односу на претходну годину (Графикон бр.29).

²² Детаљније информације о раду државних и приватних установа за смештај одраслих и старијих за 2016. годину видети у извештају РЗСЗ доступном на сајту www.zavodsz.gov.rs

Графикон бр. 29: Пунолетни корисници којима је у току 2016. године прекинут домски смештај према средини у коју су премештени

Извор: Извештаји ЦСР

4.4. УСВОЈЕЊЕ

Усвојење је најпотпунији и нејефикаснији облик заштите деце без родитељског старања и заснива се одлуком Органа старатељства. Усвојењем се детету обезбеђује развој у породици у којој усвојиоци преузимају улогу родитеља и врше сва права и дужности која чине садржину родитељског права.

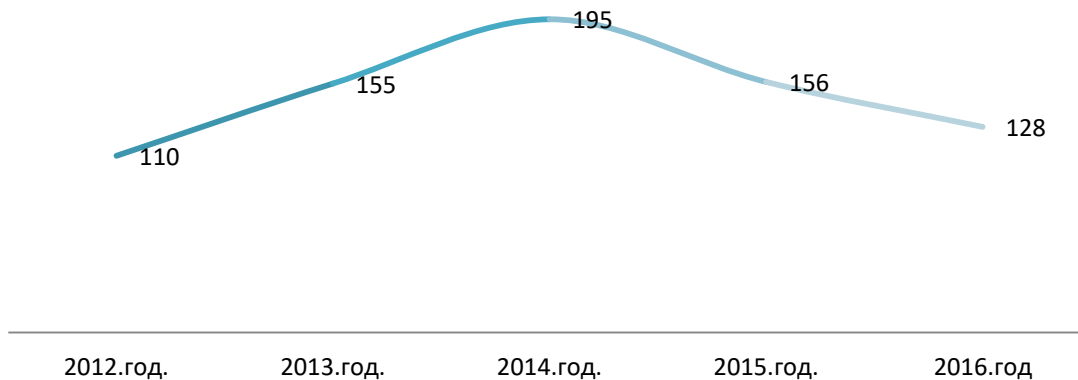
Према Породичном закону, може се усвојити само малолетно дете изнад три месеца живота, које нема живе родитеље, чији родитељи нису познати или је непознато њихово боравиште, чији су родитељи потпуно лишени родитељског права или пословне способности, или чији су се родитељи сагласили са усвојењем.

Центар за социјални рад, као Орган старатељства, законом је овлашћен да:

- Води поступак утврђивања опште подобности деце за усвојење,
- Прима захтеве за усвојење,
- Спроводи стручне процедуре и
- Утврђује општу подобност сваког пара или појединца који аплицира за усвојење детета.

Према подацима МРЗБСП у 2016. години је усвојено укупно **128 деце**. У периоду од 2012. до 2014. године уочен је тренд пораста реализације усвојења, а у 2015. и 2016. години забележен је пад броја деце за коју је усвојење изабрано као облик заштите (Графикон бр. 30).

Графикон бр. 30: Деца за коју је реализовано усвојење као облик заштите, 2012 - 2016.

Извор: МРЗБСП

Област усвојења је веома значајна и захтева посебну пажњу свих актера у систему социјалне заштите. Постоје тешкоће на више нивоа, почев од тога да од 2012. године није донет нови Правилник о породичном смештају и усвојењу којим би се ближе уредила област процене, припреме и подршке за усвојење, па до успостављања и уређивања ефикасног система евидентирања. Такође, **постоји међусобна неусклађеност података о усвојењу између података ЦСР и података Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања**, што указује на разлике у вођењу евиденције. Неусклађеност евиденција онемогућава адекватно сагледавање усвојења, односно броја деце подобне за усвојење и броја расположивих усвојитељских породица.

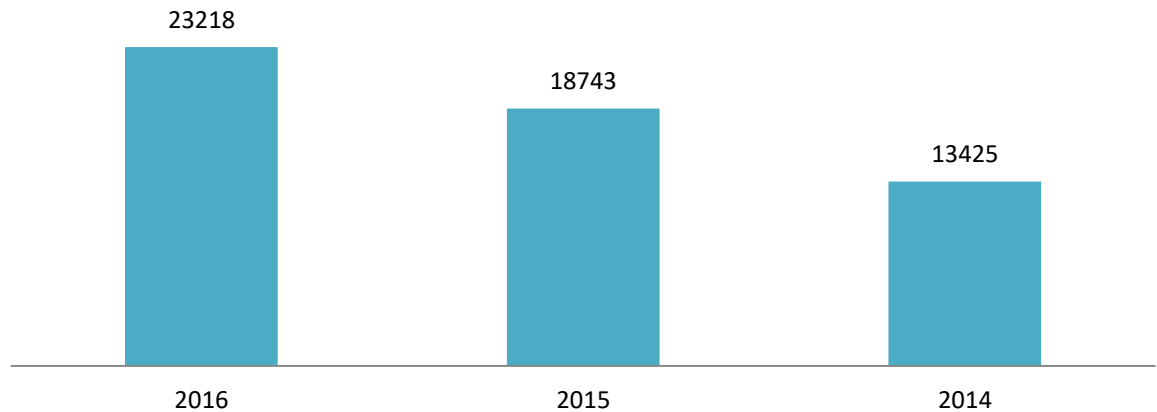
Према подацима које достављају ЦСР, број расположивих усвојитељских породица у 2016. години је 418, што представља смањење у односу на претходну годину када је било 455 слободних усвојитељских породица.

Према евиденцији ЦСР, на дан 31.12.2016. године било је укупно 217 деце са утврђеном подобношћу за усвојење. **Према подацима ЦСР, број деце подобне за усвојење мањи је од броја усвојитеља који чекају на усвојење детета, али ни ови подаци се не подударају са евиденцијама које води надлежно Министарство.**

4.5. ЗАШТИТА ОД НАСИЉА

У 2016. години евидентирано је 24% више пријава породичног насиља и насиља у партнерским односима у односу на 2015. годину (Графикон бр. 31).

Графикон бр. 31: Број пријављених случајева породичног и партнерског насиља 2014 - 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Ово повећање не може се тумачити искључиво као пораст насиља у породицама, већ је последица неколико околности:

- Промена у самом процесу пријављивања и евидентирања насиља код свих актера у заједници,
- Формирања интерних тимова, и тиме поузданије евиденције пријава у ЦСР,
- Потписивања споразума о међусекторској сарадњи на локалном нивоу у складу са Посебним протоколом надлежног Министарства, што је имало ефекат повећања броја пријава насиља које су стизале у ЦСР, у складу са важећим прописима - Општим и Посебним протоколом.

У сваком случају, податак о повећању броја пријава указује да су околности у раду ЦСР све теже и доводе у питање ефикасност и квалитет одговора ЦСР на потребе корисника. Квалитет препознавања случајева насиља, ефикасног одговора ЦСР и ефикасност подршке жртвама је утолико ризичније, ако се има у виду да број запослених, поготово стручних радника у ЦСР опада.

Центри за социјални рад су службе које имају важну улогу у процесу заштите од насиља, који укључује посебне активности ЦСР и координацију више различитих државних органа: полиције, правосудних, здравствених и образовних институција, као и организација цивилног друштва. Улога ЦСР је заснована на улози органа старатељства и одговорности у заштити најбољег интереса деце, одраслих и старијих које су жртве различитих облика насиља, као и на њиховим надлежностима које су дефинисане Законом о социјалној заштити, Породичним законом, Кривичним законом, Општим и Посебним протоколом за заштиту од насиља у породици и партнерским односима.

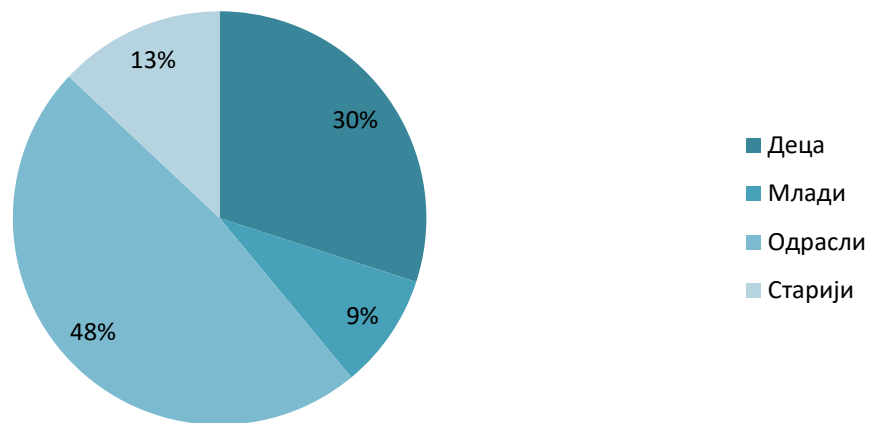
У тренутку израде извештаја о раду ЦСР за 2016. годину, ступио је на снагу Нови Закон о спречавању насиља у породици, који донекле мења улогу центра, али

обавезе и одговорности центара и даље остају управо из обавеза које проистичу из других закона.

У току 2016. године ЦСР је евидентирао 23.218 пријава породичног и партнерског насиља. У скоро 97% пријава, насиље се дешава у биолошким породицама, док је број пријава насиља у хранитељским, усвојитељским или другим породицама, веома мали и износи 3% свих пријава.

Према **узрасној структури**, 45% пријава односи на насиље над одраслима, 30% над децом, 13% над старијима и 9% над младима (Графикон бр. 32). У свим узрастним категоријама као жртве доминирају особе женског пола: најмање их је у категорији деце, 51% жртава насиља у категорији деце чине девојчице, док је у категорији одраслих жртава насиља, удео жена износи 81%. Оваква полна структура пријава насиља је присутна и у претходним годинама.

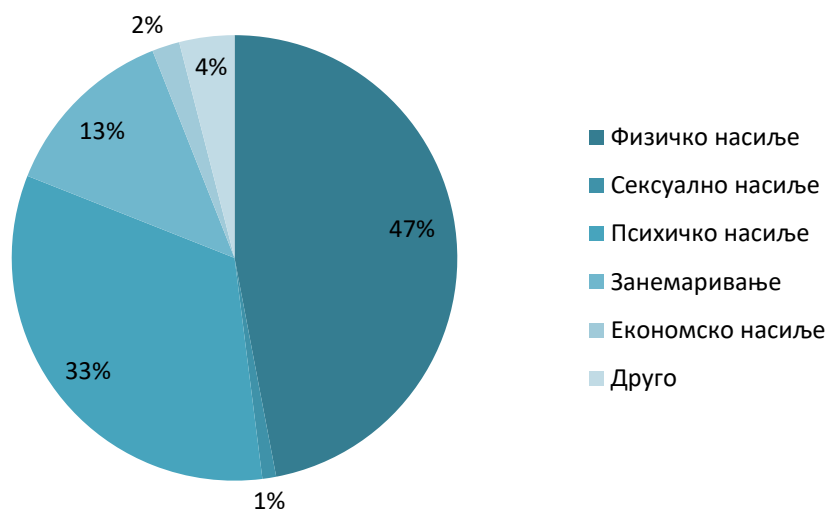
Графикон бр. 32: Пријаве насиља у ЦСР у односу на узраст жртве насиља, 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

У највећем броју случајева, односно 47% случајева, реч је о пријавама физичког насиља. Пријаве психичког насиља су присутне у 33% случајева, док се занемаривање јавља у 19% од укупног броја пријава насиља. Треба напоменути да се подаци о пријавама насиља односе на **доминантну врсту насиља**, а најчешће се, више врста насиља у односу на једну особу дешава истовремено (Графикон бр. 33). Оваква структура према врстама насиља је константна и у претходним годинама.

Графикон бр. 33: Пријаве насиља у ЦСР у односу на доминантну врсту насиља

Извор: Извештаји ЦСР

Највише **пријава насиља** у ЦСР је и у 2016. години стигло од полиције, око 50% свих пријава, док је 10% случајева у којима сама жртва пријављује насиље, колико је и пријава где насиље пријављују други чланови породице. Сви други извори пријава се јављају у много мањем проценту пријава (друго лице, јавне установе, суд, удружења, итд.).

Када је реч о особама означеним као **починиоци насиља**, подаци центара указују да се највише насиља дешава у партнерским односима (у 47% починилац насиља је брачни/ванбрачни партнер). Родитељ је означен као починилац у 25% пријава насиља (Графикон бр. 34). Оваква структура означених особа као починилаца насиља је непромењена у односу на прошлу годину.

Графикон бр. 34: Структура починилаца насиља у породици према сродству са жртвом насиља, 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Када је реч о поступању ЦСР у случајевима пријава насиља над децом, центри евидентирају да се у 57% случајева, детету и породици пружала материјална, правна

или стручно саветодавна подршка у оквиру ЦСР, а у 19% случајева дете и родитељи су упућени на коришћење услуга које пружају друге установе. У 5% случајева ЦСР је покренуо поступак пред судом против починилаца (Графикон бр. 35). У 3% случајева ЦСР је заштитио дете његовим издвајањем из породице. И даље, **највећи број интервенција у подршци деци жртвама породичног насиља, као и њиховим породицама, остаје у оквиру делатности ЦСР, што говори и о захтевности у планирању услуга, активности и мера, али и о високим захтевима за развијање специјализованих знања запослених у ЦСР за рад на овим проблемима.** Са друге стране, за децу жртве породичног насиља и њихове породице евидентан је недостатак услуга у заједници генерално, а у срединама где су овакве услуге постоје, нису континуиране.

Графикон бр. 35: **Поступци које је ЦСР предузимао у току 2016. године у случајевима заштите деце од насиља у породици**

Извор: Извештаји ЦСР

У заштити пунолетних жртава насиља поступање ЦСР у 2016. години се у 72% случајева сводило на пружање материјалне, правне, или саветодавне подршке жртви насиља у оквиру ЦСР, а у 14% случајева жртва насиља је упућивана на услуге других установа. У 6% случајева пунолетна жртва насиља је измештена из породице (Графикон бр. 36). Међу жртвама издвојеним из породице по одлуци ЦСР, од укупно 698 издвојених, према подацима које достављају ЦСР, 664 је особа женског пола, а 34 особе су мушког пола.

У сваком случају, чињеница је да ЦСР мало упућују жртве на друге установе упућује на закључак да **локалне самоуправе немају ресурсе на које се могу ослонити у третману и подршци која је потребна у случајевима насиља у породици, тако да ЦСР са ослабљеним ресурсима остаје „усамљен“ и готово искључиво надлежан, јер већина послова око подршке жртви и породици остаје у домену ЦСР.**

Графикон бр. 36: **Поступање ЦСР у односу на пријаве насиља над пунолетним жртвама, 2016.**

Извор: Извештаји ЦСР

Када се ради о **поступцима за заштиту од насиља пред судом**, без обзира ко је покретац поступка, центри извештавају о доминацији мере „забрана даљег узнемиравања“, која је изречена у 743 случаја, а забрана приближавања на одређеној удаљености је друга по заступљености (Графикон бр. 37). Заступљеност мера заштите од насиља је слична заступљености у претходним годинама, што сведочи да се ни пракса судова ни пракса центара у односу на ове мере не мења битно.

Графикон бр. 37: **Број изречених мера заштите од насиља у породици у ЦСР према врсти мера, 2016.**

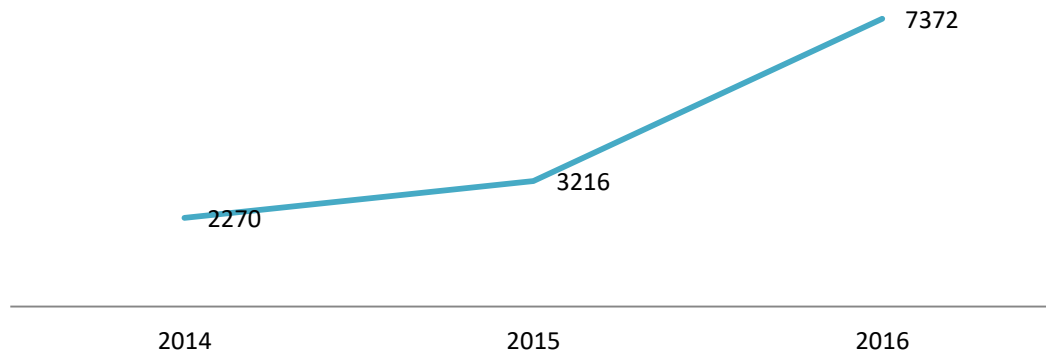

Извор: Извештаји ЦСР

У 2016. години број обавештења тужилаштву и полицији које је ЦСР доставио, повећан је за више од три пута, што је делимично последица Налога министра рада, запошљавања, бораких и социјалних питања, о поступању у случајевима пријаве насиља из августа 2016. године (Графикон бр. 38). Са ступањем на снагу новог Закона о

спречавању насиља у породици потребно је преиспитати садржај Налога и уподобити га новим обавезама и поступањима.

Графикон бр. 38: Број обавештења тужилаштву и полицији о насиљу у породици поднетих од стране ЦСР, 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Значајно је порастао и број налаза и мишљења које је ЦСР, као помоћни истражни орган, доставио суду, односно тужилаштву, о сврсисходности покретања поступка за заштиту од насиља у породици. У 2016. години је за 33% више ових налаза, односно поступака процене и давања налаза и мишљења, него у 2015. години.

Неопходно је озбиљно истраживање појаве насиља у породици, динамике односа и начина реаговања на појаву. На пример, светска литература наглашава неопходност разликовања типова породичног насиља за планирање поступања, одлука и заштите најбољег интереса детета. Страна истраживања разликују насиље које настаје у конфликтним породичним односима, насиље које укључује моћ, контролу и присилу (најчешће се ово односи на физичко насиље које чине мушкарци), насиље које чине жене и насиље изазвано сепарацијом (разводом). Значило би истраживати и историје породичних односа, развијања односа након пружених интервенција, затим које су то интервенције које би у нашим околностима, биле ефикасне. Такође, оваква истраживања дала би одговор и на питања, шта су недостајући механизми подршке и адекватни механизми реаговања и подршке и жртви и починиоцу, да би се насиље у породици зауставило.

Такође, истраживање треба да понуди и одговоре на то које су потребе професионалаца у ЦСР како би ефективно и ефикасно радили на овим проблемима и које врсте подршке су им потребне. С обзиром на сложеност феномена насиља у породици, потребно је стручним радницима понудити подршку кроз добра организациона решења (нпр. специјализација за област рада са насиљем), јасне процедуре, улоге и одговорности, унапређивање инструмената за процену, уподобљавање међународних скала локалном контексту, континуирано унапређивање и развијање вештина неопходних за квалитетну процену, као и неопходне ресурсе у услугама у заједници.

4.6. ЗАШТИТА МАЛОЛЕТНИКА СА ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

У пословима заштите малолетника ЦСР најчешће користе формулације: «деца са проблемима у понашању» и «деца и млади у сукобу са законом». За потребе годишњег извештавања, односно ефикаснијег прикупљања података и поузданијих података, дефинисане су следеће две групе, као две категорије:

1. Група - **малолетници са проблемима у понашању:**

- деца са проблемима у понашању у школи, са родитељима, старатељима и заједницом, и деца која својим понашањем угрожавају себе и околину
- деца која се суочавају са тешкоћама због злоупотребе алкохола, дроге или других опојних средстава
- деца која немају кривична дела и нису починиоци прекршаја

2. Група - **малолетници у сукобу са законом** (Кривични и Прекршајни закон):

- деца која су у контакту са кривичноправним системом због сумње, оптужбе, или осуде да су починила кривично дело.

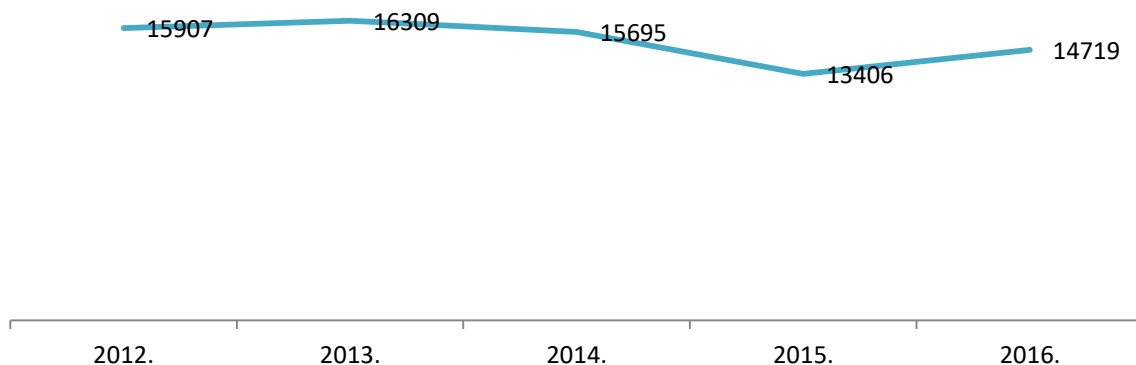
Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту Закон) дефинише: лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције ни применити друге мере које предвиђа овај закон“. Закон даље одређује као кривично одговорну децу узраста од 14 до 18 година живота. Према њима, као и млађим пунолетним лицима, од 18 до 21 године, могу се изрећи васпитне мере од стране суда, а ангажовање центра за социјални рад, као органа старатељства, је обавезно.

Према подацима ЦСР током 2016. године евидентирано је укупно **14.179 деце са проблемима у понашању и деце у сукобу са законом** (Графикон бр. 39), што је за **10% више евидентираних него у току 2015. године**. У односу на укупан број, **8.495** деце је у сукобу са законом, а **6.224** деце са проблемима у понашању (деца која немају кривична дела и нису починиоци прекршаја).

У свим аспектима посматрања, према полној структури, убедљиво доминирају дечаки са 80%, а у неким случајевима и са 90%.

Као што је претходно поменуто, **статистички подаци које достављају ЦСР** почивају на евиденцијама које нису уређене, што податке чини недовољно поузданим, па и објашњење ових трендова представља изазов. Графикон бр. 39 приказује податке ЦСР у петогодишњем периоду. На графикону се уочава да је број деце са проблемима у понашању и у сукобу са законом у претходним годинама опадао, а у **2016. години расте**. Без додатног истраживања, односно анализе ове појаве искључиво на основу података које достављају ЦСР кроз годишњи извештај није могуће закључивати о променама у овој корисничкој групи и области уопште.

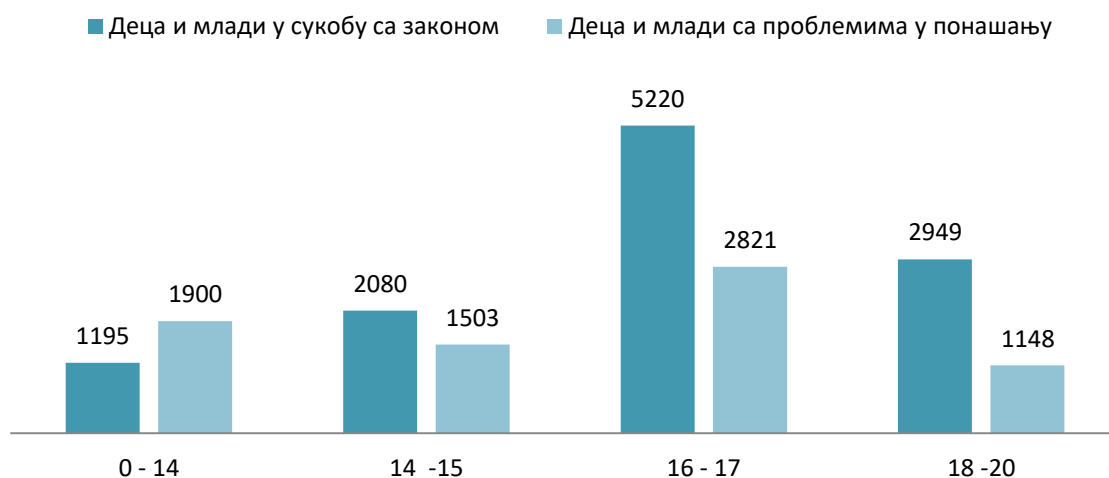
Графикон бр. 39: Деца (0-18 год.) са проблемима у понашању и у сукобу са законом на евиденцији ЦСР, 2012 – 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Такође, велику групу корисника услуга ЦСР чине и **млађа пунолетна лица**, млади од 18 до 21 године, од којих је у 2016. години према извештајима ЦСР било 1.148 са проблемима у понашању и 2.949 у сукобу са законом (Графикон бр. 40).

Графикон бр. 40: Деца и млађа пунолетна лица са проблемима у понашању и у сукобу са законом, према узрасту, 2016.

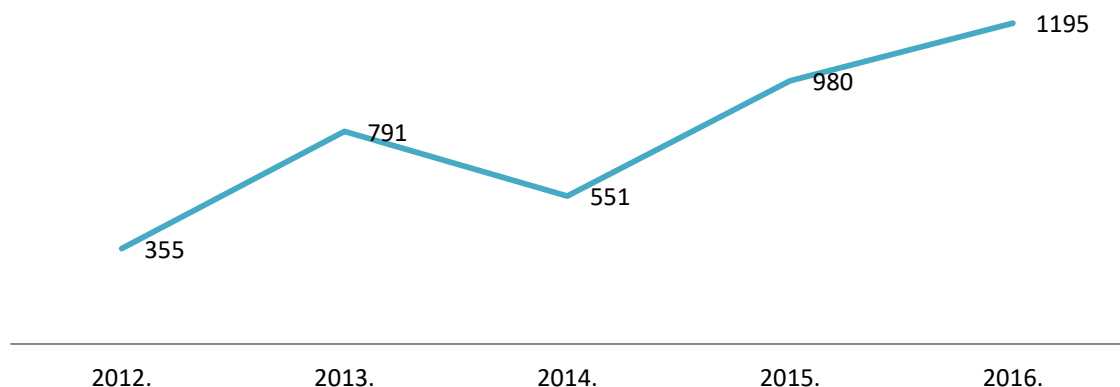
Извор: Извештаји ЦСР

Посебно је осетљива група **деце млађе од 14 година која имају проблеме у понашању**. Према подацима ЦСР, број ове деце у 2016. години је износио **1.900**, што представља повећање у односу на претходну годину.

Број деце млађе од 14 година која су кривично неодговорна, а у сукобу су са законом, односно која су починила кривична дела, је такође забрињавајућ јер је у сталном порасту. **У 2016. години је укупно 1.195 деце млађе од 14 година починило кривично дело или прекршај** (Графикон бр. 41).

У 2016. години повећан је број деце која имају више кривичних дела што указује на сложеност проблема у понашању код млађих од 14 година и на посебну захтевност у пословима процене, а посебно у интервенисању у односу на ову децу и њихове родитеље, као и на неопходност развијања специјализованих услуга за децу и породице.

Графикон бр. 41: Број деце починилаца кривичних дела, млађих од 14 година, 2012 – 2016.

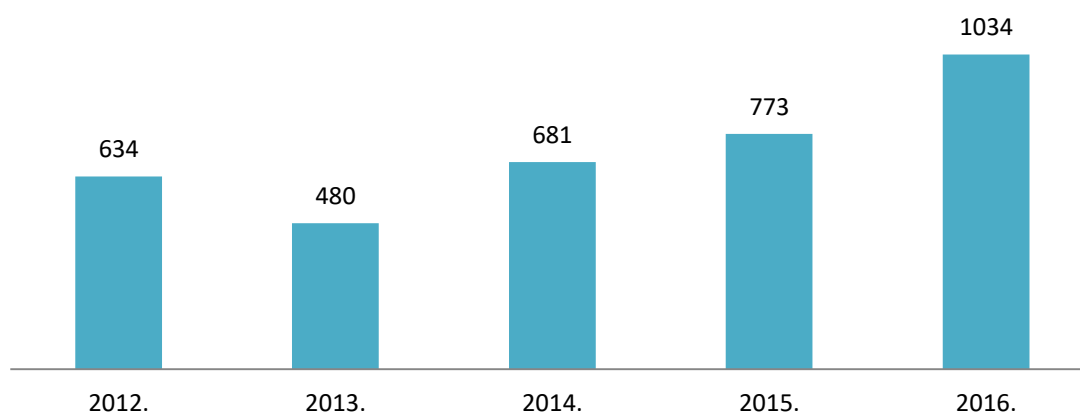
Извор: Извештаји ЦСР

Закон прецизира да се према малолетном учиниоцу кривичног дела може применити један или више **васпитних налога** за кривично дело за које је прописана новчана казна, или казна затвора до пет година. Сврха васпитних налога је да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави поступак, односно да се применом васпитног налога утиче на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности како убудуће не би чинио кривична дела.

У периоду од 2013. до 2016. године постоји тренд пораста примене диверзионих мера и поступака према малолетним починиоцима кривичних дела, што је позитиван тренд у пракси ЦСР, као и судова, када је реч о интересима деце²³. Тренд пораста диверзионих поступака, међутим, говори и о додатним пословима који у вези са тим, стоје пред ЦСР, а које се односе на позицију, улоге и одговорности органа старатељства у овој врсти поступања (креирање ресурса у заједници за реализацију налога, упућивање, праћење и извештавање о испуњености налога, континуирана сарадња са пружаоцима услуга, децом и родитељима, итд.). У 2016. години укупно је изречено **1.034 васпитна налога** (Графикон бр. 42).

²³ Примена васпитних налога је унапређена, између осталог, захваљујући подршци коју су добили ЦСР, судови и тужилаштва кроз пројекте којима је координирао РЗСЗ, почев од 2011. године

Графикон бр. 42: **Број изречених васпитних налога према евиденцији ЦРС, 2012 – 2016.**

Извор: Извештаји ЦСР

Када је реч о појединачним васпитним налозима, и даље је најзаступљеније укључивање у хуманитарни рад у 40%, затим поравнање са оштећеним у 30% и на крају редовно похађање школе у 22% случајева. Преостала два васпитна налога, саветодавни рад и испитивање и одвицавање од злоупотребе психоактивних супстанци, изречена су у далеко мањем броју случајева, што је **директно условљено тешкоћама у реализацији и ових васпитних налога и недостатком ресурса, а не реално мањом потребом малолетника за овом врстом услуга.**

Малолетницима се за учињена кривична дела могу изрећи **васпитне мере, казна малолетничког затвора и мере безбедности.**

Васпитне мере су: мере посебне обавезе, мере појачаног надзора и заводске мере. У структури васпитних мера, најзаступљеније су, као и претходних година, мере **појачаног надзора са 64%**, васпитне мере посебне обавезе чине 30% и заводске васпитне мере 6%.

Наставља се тренд пораста примене мера посебне обавезе, што значајно унапређује третман код деце и младих. У 2016. години је са 42% најзаступљена посебна обавеза: укључивање без надокнаде у рад хуманитарних организација или обављање послова социјалног, локалног и еколошког садржаја.

У односу на укупан број васпитних мера појачаног надзора, мера појачаног надзора од стране органа старатељства доминира са 56%. Појачан надзор од стране родитеља, усвојитеља или старатеља учествује са 41%, док су остала два: појачан надзор у другој породици и појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника, једнако заступљена по 2%.

Према подацима ЦСР о броју **заводских васпитних мера** према малолетницима и млађим пунолетним лицима изречених у 2016. години, 37 малолетника и 12 млађих пунолетних лица упућено је у васпитну установу, док је 71 малолетник и 42 млађа пунолетна лица упућено у васпитно-поправни дом.

Број кривичних санкција **малолетничког затвора** изречених у 2016. години је 18, од тога је шест малолетника и 12 млађих пунолетних лица.

У 2016. години изречено је и **30 мера безбедности**, од тога је 12 мера одузимање предмета, седам је обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, пет је обавезних лечења корисника психоактивних супстанци, три забране управљања моторним возилом, два обавезна лечења алкохоличара и једно обавезно психијатријско лечење на слободи.

4.7. ВРШЕЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА

На евиденцији ЦСР издвајају се као групе корисника: **деца** чији се родитељи споре око вршења родитељског права и **одрасли** који су у различитим врстама спорова везаних за вршење родитељског права. У односу на ове кориснике ЦСР је у функцији органа старатељства и предузима низ активности, мера и услуга у заштити, пре свега, најбољег интереса детета.

Удео деце из породица у којима се родитељи споре око вршења родитељског права у 2016. години износи **13% од укупног броја деце на евиденцији ЦСР** (Графикон бр. 43), што је у складу са вишегодишњим просеком.

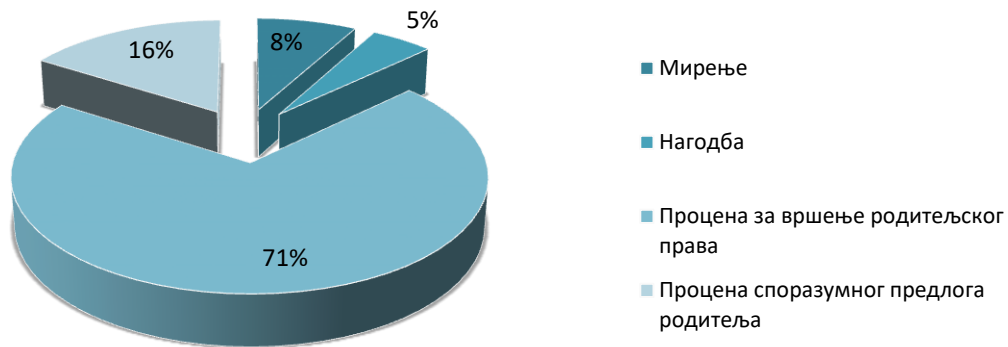
Графикон бр. 43: Деца чији се родитељи споре око начина вршења родитељског права, 2012 – 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Код 86% деце спорови родитеља у ЦСР окончавају се проценом, а само код 5% деце родитељи су спор окончали нагодбом. Процент постигнутих нагодби је значајно мањи у односу на прошлу годину, када су код 14% деце, родитељи у ЦСР постигли нагодбу (Графикон 44).

Графикон бр. 44: Деца из породица према којима је ЦСР спроводио поступке за вршење родитељског права, 2016.

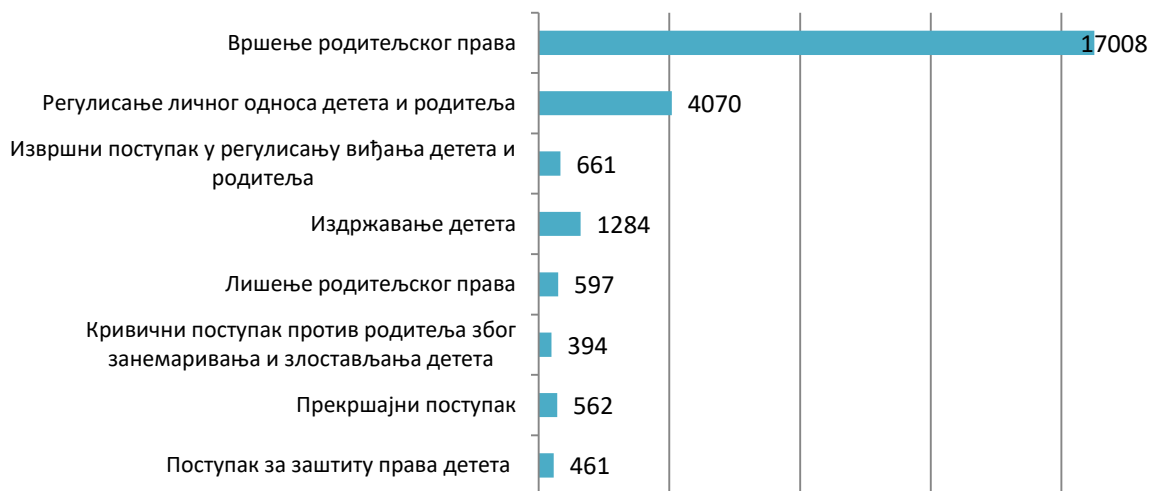
Извор: Извештаји ЦСР

Спорови за вршење родитељског права су веома сложени послови у ЦСР, на шта указује и велики број поступака у којима је ЦСР дужан да спроводи процес процене, формира мишљење и предузима и предлаже суду поступке и одлуке у најбољем интересу детета. Захтев да се оствари активна партиципација детета у поступцима који се тичу одлука о њиховом животу подразумева и специјализацију професионалаца за ове поступке, коју је тешко остварити у овим условима рада у ЦСР. Такође, велики број високо-конфликтних развода, са елементима насиља и са елементима злоупотребе деце у сукобима родитеља, усложњава захтевност и софистицираност процене и енергичност и одлучност у поступању, како би се заиста заштитило дете.

У односу на све врсте поступака у којима је ЦСР штитио права деце, **највећи број поступака је, као и претходних година везаних за спорове око вршења родитељског права, а потом су поступци у којима се родитељи споре око начина одржавања контаката детета и родитеља.**

Међутим, према броју деце у поступцима у којима је ЦСР на захтев суда одлучивао о заштити права детета у 2016. години, повећање је највеће код деце према чијим родитељима је покренут прекршајни (251 дете у 2015. години, а 562 у 2016. години) или кривични поступак због преступа у вршењу родитељског права (205 деце у 2015. години, а 394 у 2016. години) (Графикон бр. 45).

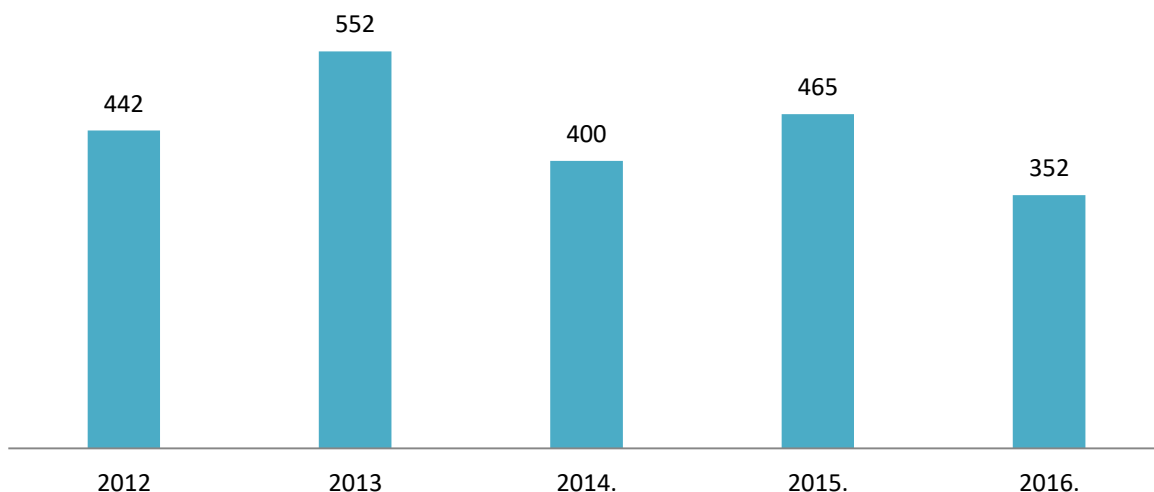
Графикон бр. 45 : Број деце у поступцима у којима је ЦСР на захтев суда одлучивао о заштити права детета, 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

У 2016. години ЦСР је покренуо 352 поступака за лишење родитељског права (Графикон бр. 46), што је 24% мање у односу на претходну годину. Графикон показује готово стабилну променљивост у примени ове мере, наизменично повећање, односно смањење, које се дешава из године у годину. Разлоге покретања овог поступка, као и то да ли се ЦСР опредељује за потпуно или делимично лишење родитељског права, и њихову увезаност са планирањем сталности за дете је потребно посебно испитати.

Графикон бр. 46 : Предлози за лишење родитељског права, 2012-2016.

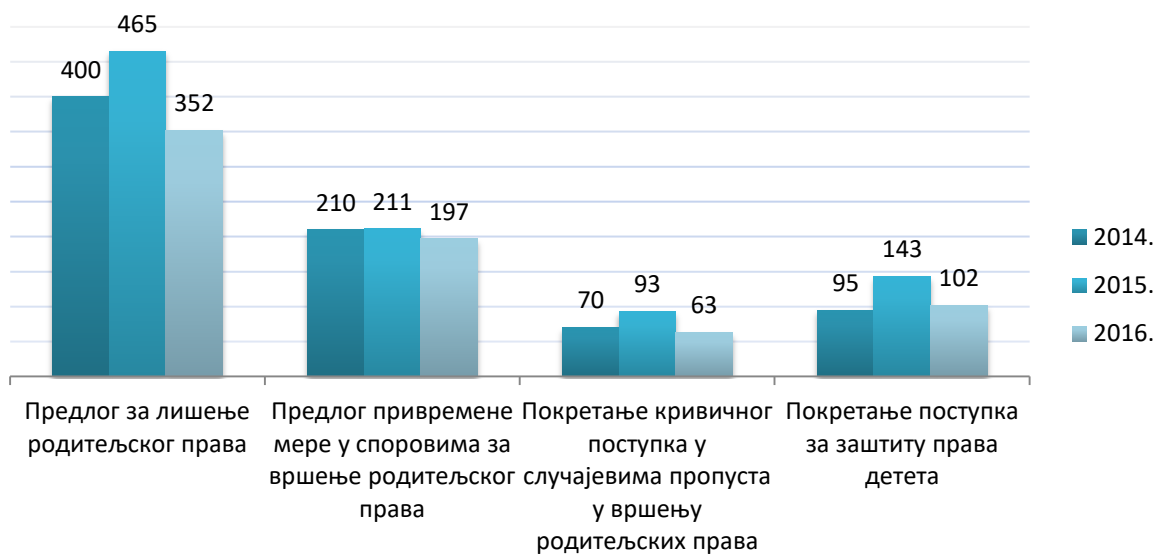

Извор: Извештаји ЦСР

У поступцима заштите деце од угрожавајућег функционисања родитеља, ЦСР се као орган старатељства, и даље највише опредељује за покретање поступка за лишење родитељског права, док се значајно мање опредељује за покретање других поступака:

кривични поступак против родитеља и поступак за заштиту права детета. Такође је интересантно питање колико се ЦСР довољно одлучно опредељује за предлагање привремених мера у поступцима за вршење родитељског права (Графикон бр. 47). Ова питања су свакако повезана, са једне стране се отвара питање о иницијативности ЦСР, а са друге поступања надлежних судова и опште ефективности и ефикасности ових поступака. Такође, отвара се питање и позиције ЦСР у комплетном друштвеном контексту: услед ризика везаних за недостатак средстава за трошкове судских поступака, такође недостају средства за плаћање вештачења пред судом и сл., што су неке од отежавајућих околности у поступању органа старатељства.

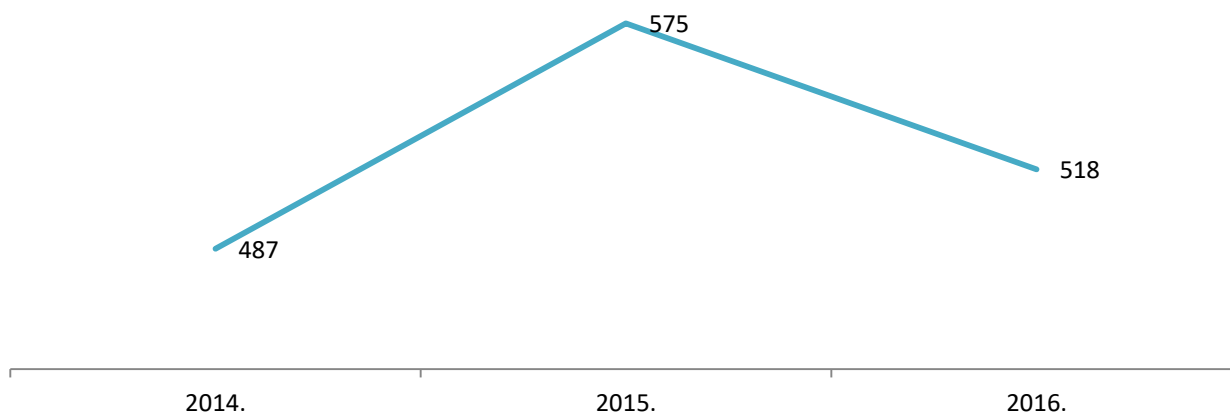
Графикон бр.47: Број поступака које је ЦСР покренуо пред судом у вези са вршењем родитељског права, 2014 – 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

У 2016. години је донето **518** решења о мерама корективног надзора у односу на родитеље, што је 10% мање предузетих ових мера у односу на прошлу годину. (Графикон бр. 48).

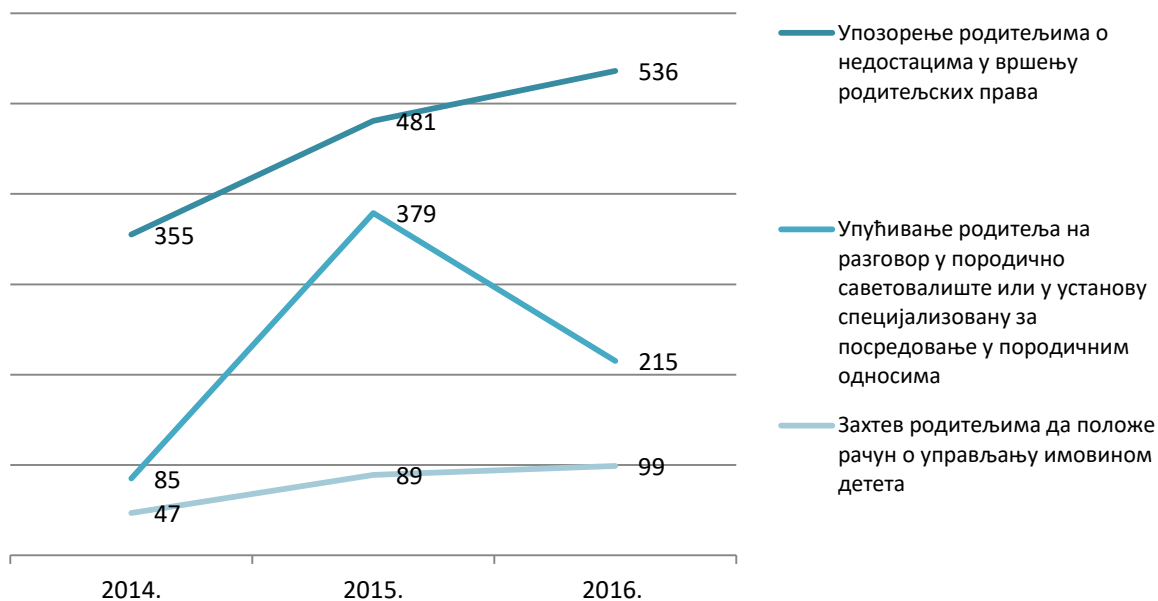
Графикон бр. 48: Решења о мерама надзора над вршењем родитељског права, 2014– 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Када се ради о броју деце и структури врста мера корективног надзора које су ЦСР примењивали према њиховим родитељима, уочава се пораст броја деце према чијим родитељима је примењена мера упозорења о недостацима у вршењу родитељског права (Графикон бр. 49). Истовремено је чак за 43% смањен број деце чији су родитељи упућени на разговор у породично саветовалиште или специјализовану установу.

Графикон бр. 49: Број деце према чијим родитељима је изречена мера корективног надзора, према врсти мере у 2016.

Извор: Извештаји ЦСР

Трендови упућују на неколико могућих закључака:

- ◆ у локалним заједницама не постоје довољно подобни ресурси да би се ова мера реализовала (компликоване процедуре за укључивање у саветовалишта при здравственим институцијама, или удаљеност и недоступност ресурса),
- ◆ ЦСР одустају од ове мере јер постојећи ресурси саветовалишта не нуде специјализоване програме који би били адекватнији за ову популацију родитеља (често недобровољни, са сложеним и бројним потребама, које превазилазе терапијски оквир који пружа саветовалиште), а програми при организацијама цивилног друштва су спорадични,
- ◆ Потребно је развијање лепезе интензивних услуга (као што је на пример породични сарадник) и социо-едукативних програма који би могли да одговоре на различите тешкоће и потребе ове групе родитеља и породица, различите и по типу и по интензитету, како би се направила позитивна промена, унапредило родитељско функционисање и обезбедили довољно добри и безбедни услови за раст и развој деце у њима.
- ◆ Чак и када постоје услуге за рад са родитељима (за пружање подршке у родитељству), садржај није довољно компатибилан са потребама породица којима се изриче корективни надзор.

До тада, може се рачунати да ће се ЦСР теже одлучивати на примену мере корективног надзора, јер у овим условима, потребан рад са родитељима и породицом на кориговању - промени неадекватних образаца понашања, или решавању кризне ситуације, остаје на водитељу случаја. Овде треба имати у виду да се стручњаци у овој области слажу, а потврђују професионалци у непосредном рад и сами корисници у својим изјавама²⁴ да онај професионалац који процењује и доноси одлуке (врши контролу као орган старатељства - захтева), не може и не треба да ради као помагач (помаже и оснажује породицу да начини потребну промену).

5. УСЛУГЕ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У ЗАЈЕДНИЦИ

Центар за социјални рад, у оквиру својих овлашћења, **упућује** кориснике на коришћење услуга у заједници, али се, под Законом дефинисаним условима²⁵, и сам може јавити као **пружалац услуга**.

Овде ће бити приказани само неки подаци из годишњих извештаја ЦСР, обзиром да се припрема анализа са детаљнијим подацима о раду пружалаца услуга. Републички завод за социјалну заштиту је започео процес пилотирања модела извештавања о раду пружалаца локалних социјалних услуга за 2016. годину, како пружалаца услуга који су стекли лиценцу, тако и оних пружалаца који се припремају за лиценцирање.

Према подацима из извештаја ЦСР уочава се да већина **ЦСР који пружају локалне социјалне услуге** немају организациону јединицу у оквиру које се баве пружањем ових услуга, већ су оне најчешће успостављене кроз пројектне активности или су финансиране од стране локалне самоуправе. Ово представља значајан ресурс за упућивање корисника и одговор на њихове потребе, али је и простор постојања високих ризика за одрживост ових услуга.

Када се у обзир узме **упућивање на локалне социјалне услуге из ЦСР**, деца и млади су као корисници заступљени са 13%, док већину чине одрасли и старији корисници са 87%.

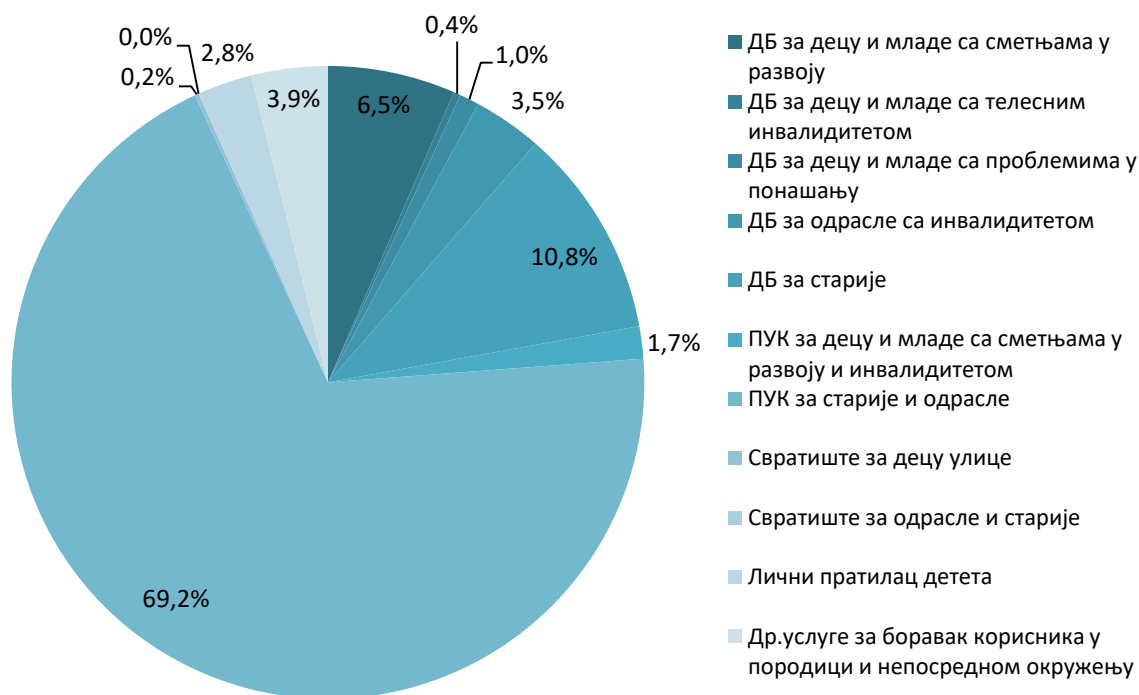
Као најраспрострањенија *дневна услуга за децу и младе* издваја се дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју, на коју је у току 2016. године упућено 1.037 деце и младих, слично као и претходне године, а одмах потом услуга лични пратилац детета, на коју је упућено укупно 426 деце.

Када су у питању услуге на које се упућују одрасли и старији корисници доминира упућивање на услугу *помоћ у кући*. Од укупног броја одраслих и старијих корисника који су упућени на коришћење дневних услуга у заједници у току 2016. године чак 69% (10.448 корисника) је упућено на услугу помоћ у кући (Графикон бр. 50).

²⁴ Студија - Пилотирање услуге „породични сарадник“ и евалуација резултата пружања услуга http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/Pilotiranje%20usluge%20PS_final_14.12.16.pdf

²⁵ Закон о социјалној заштити, „Сл. гласник РС“, број 24/2011, члан 122;

Графикон бр. 50: Дневне услуге у заједници на које је ЦСР упутио кориснике у 2016. години (у %)

Извор: Извештаји ЦСР

Према евиденцији ЦСР у току 2016. године је укупно 1.036 корисника упућено на **услуге подршке за самосталан живот**.

У 2016. години укупно 14.187 корисник је упућен на коришћење саветодавно терапијских и социо-едукативних услуга, а све у складу са доступним ресурсима у заједници за пружање ових услуга.

6. ЗАКЉУЧАК

Синтетизовани извештај о раду Центара за социјални рад у Србији представља анализу рада ЦСР за период од 1. јануара до 31. децембра 2016. године и израђен је у процесу редовног годишњег извештавања о раду установа у систему социјалне заштите. Укупно је достављено и анализирано 170 Извештаја о раду одељења ЦСР.

Неусклађен и неадекватан нормативни оквир који уређује област праћења и извештавања у социјалној заштити **основни је узрок непоузданости података** које достављају ЦСР, односно производи низ проблема и тешкоћа: неусаглашен систем евиденције и документације; недовољни и по знању неадекватни за послове евидентирања и обраде података људски ресурси у ЦСР; недоследност у разумевању и тумачењу тражених података; одсуство евиденције о појединим важним индикаторима од стране појединих ЦСР, итд. Услед наведених тешкоћа, **податке на којима се базира Извештај о ЦСР за 2016. годину, треба посматрати као илустрацију стања и потреба у социјалној заштити.**

Према подацима ЦСР, на дан **31.12.2016.** у ЦСР је било ангажовано укупно **3.274 радника**, од којих је 2.787, односно 85%, запослено на неодређено време. **Укупан број ангажованих радника у ЦСР је смањен у односу на претходну годину за 18%, док је број корисника на евиденцији ЦСР порастао за 4%.** Ови подаци су значајни обзиром да се исти трендови региструју и у претходним годинама, односно док број корисника расте, број запослених опада, тако да се број корисника по запосленом континуирано увећава.

Са становишта квалитета одговора на потребе корисника, повећање броја корисника требало би да прати и одговарајуће повећање броја запослених. Међутим, актуелна ситуација у ЦСР је забрињавајућа, како са становишта квалитета пружања услуга, задовољства корисника, тако и са становишта очувања људских ресурса. Не само да је тешко очувати постојеће ресурсе, услед повећаног обима посла у ЦСР, процеса сагоревања на раду, већ је тешко и радити на унапређивању стручног рада у складу са захтевима савременог социјалног рада и сложености проблематике коју доносе корисници. Наставак овог тренда може водити нарушавању ефикасности и квалитета стручног рада.

Планирање људских ресурса у социјалној заштити се намеће као веома важан задатак у наредном периоду, којим треба озбиљно да се позабаве све надлежне институције.

Област **стручног усавршавања** још увек није довољно уређена у систему социјалне заштите и постоје разлике међу ЦСР у поимању значаја континуираног додатног учења, планирања и избора обука. У **2016. години веома је изражена потреба за обукама на тему заштите деце, пре свега заштите деце од злостављања и занемаривања.** Препознавање значаја ових тема код професионалаца у систему социјалне заштите указује најпре, на то да су захтеви непосредне праксе у заштити деце увећани и по броју захтева и по сложености.

У протеклих пет година бележи се константан пораст укупног броја корисника на евиденцији ЦСР. Укупан број корисника у 2016. години је за 16% већи од броја корисника забележеног у 2012. години. **У току 2016. године** на евиденцији ЦСР било је укупно **724.411 корисника**, док је **на дан 31.12.2016. године** евидентирано **579.607 корисника**.

Највећи удео корисника на евиденцији ЦСР у општој популацији, посматрано према регионима, забележен је у Јужној и Источној Србији где удео корисника социјалне заштите износи 12,1% , на другом месту према учешћу грађана у систему социјалне заштите је Војводина са уделом од 10,9%, затим Шумадија и Западна Србија где 9% грађана користи права и услуге из домена социјалне заштите док најмањи број грађана, односно 5,7%, користи услуге социјалне заштите у београдском региону.

Највећи број корисника у 2016. години, како малолетних, тако и пунолетних је из групе **материјално угрожених**, од којих је једна половина радно способна. У 2016. години **право на НСП признато је за 74.187 корисника**, што је мање за 7% у односу на претходну годину, док се бележи пораст остварених **права на ЈНП** за 6% више него претходне године.

Пораст броја деце под старатељством одржава се у периоду од последње 3 године. У 2016. години укупно је било **10.097** деце према којима је примењена старатељска заштита. Ова деца чине 5% од укупног броја деце на евиденцији ЦСР, што је непромењено учешће ове деце у укупном броју деце, у односу на претходну годину.

Као најчешћи разлог примене старатељске заштите је неадекватно родитељско старање, у 31% случајева. Разлози за предузимање старатељске заштите у односу на децу су слични по структури разлога из 2015. године, с тим што је ове године посебно издвојен као разлог насиље над дететом и он је присутан код 5% старатељстава над децом.

Разлози за предузимање старатељске заштите према деци, као и пораст броја деце према којима се предузима ова мера, указују на **неопходност развијања широке лезе услуга подршке породицама како би могле да одговоре на потребе деце**.

У укупном броју деце под старатељством на евиденцији ЦСР у току 2016. године у 49% случајева Центар непосредно врши улогу старатеља. Ово представља неповољан тренд пораста непосредних старатељстава, у односу на 44% у 2015. години.

Укупан број пунолетних корисника код којих је примењена старатељска заштита у 2016. години био је **13.030**. Од укупног броја ових корисника, 93% корисника је потпуно лишено, док је 7% делимично лишено пословне способности. У односу на претходну годину, укупан број особа лишених пословне способности је повећан за 2%.

Од укупног броја, **40% старатељстава над пунолетним особама су непосредна старатељства**. Овај податак треба имати у виду када се говори о оптерећености запослених у центрима јер јер вршење дужности старатеља у име органа старатељства додатни посао.

Од свих пунолетних особа под старатељством у 2016. години, 39% је смештено у сродничкој или сопственој породици, док је 50% корисника под старатељством

смештено у установу за смештај корисника у систему социјалне заштите. Напомињемо да постоје тешкоће у прикупљању података о смештају особа под старатељством, обзиром да постојећи систем евидентирања не омогућава ЦСР да дају поуздане податке. Систем социјалне заштите треба озбиљно да се позабави евиденцијом за област старатељства.

У току 2016. године ЦСР је, као орган старатељства, у циљу заштите деце, **интервенисао издвајањем укупно 1.066 деце из породица**. Највише, односно 43% деце издвојене из породице су узраста од 6 до 14 година. Удео деце **до три године издвојене из породице заступљен је са 24,7%**, што је веома забрињавајући податак и захтева адекватан одговор система на свим нивоима.

За више од половине деце, односно 68,8% деце, у току 2016. године, обезбеђено је да први смештај буде у породици (сродничка или хранитељска породица). Међутим, забрињава податак да је на дан 31.12.2016. године забележен пораст од 30% деце узраста до три године на смештају у прихватилиштима и прихватним станицама у односу на претходну годину.

На дан **31.12. 2016. на смештају (породичном и домском)** се налазило укупно **6.083** деце, од чега је **87%** деце смештено у хранитељске породице, а **13%** у установе за смештај.

Чињеница да 50% породица, има подршку Центара за породични смештај и усвојење, указује и на **оптерећење ЦСР**, јер на територијама које нису покривене центрима за породични смештај и усвојење, ЦСР врше целокупан процес припреме, процене, обуке и подршке хранитељима, реализацију смештаја и праћења напредовања детета на породичном смештају.

Током 2016. године је **усвојено укупно 128 деце**. У периоду од 2012. до 2014. године уочен је тренд пораста реализације усвојења, а у 2015. и 2016. години забележен је пад броја деце за коју је усвојење изабрано као облик заштите.

Област усвојења је веома значајна и захтева посебну пажњу свих актера у систему социјалне заштите. Постоје тешкоће на више нивоа, почев од тога да није донет нови Правилник о породичном смештају и усвојењу којим би се ближе уредила област процене, припреме и подршке за усвојење, па до успостављања и уређивања ефикасног система евидентирања.

На дан **31.12.2016. години на домском и породичном смештају се налазило укупно 14.768 пунолетна корисника**. Од тога је 88% младих, одраслих и старијих корисника на домском, а 12% корисника на породичном смештају.

На породичном смештају је било 12% пунолетних корисника више него у претходној години, а на домском 0,5% више.

Када се има у виду велики број корисника на смештају – и деце и пунолетних, јасно је да је пред ЦСР велики изазов како би задовољили стандарде квалитета рада када је у питању ова групација корисника.

У 2016. години евидентирано је **24% више пријава породичног насиља и насиља у партнерским односима у односу на 2015. годину**. 23218 пријава,

Према **узрасној структури**, 45% пријава односи на насиље над одраслима, 30% над децом, 13% над старијима и 9% над младима. У свим узрачним категоријама као жртве доминирају особе женског пола: најмање их је у категорији деце (51% жртава насиља у категорији деце чине девојчице), док је у категорији одраслих жртава насиља, удео жена 81%. Оваква полна структура пријава насиља је присутна и у претходним годинама.

Податак о повећању броја пријава указује да су околности у раду ЦСР све теже и доводе у питање ефикасност и квалитет одговора ЦСР на потребе корисника. Квалитет препознавања случајева насиља, ефикасног одговора ЦСР и ефикасност подршке жртвама је утолико ризичније, ако се има у виду да **број запослених, поготово стручних радника у ЦСР опада.**

Када је реч о поступању ЦСР у случајевима пријава насиља, ЦСР су у највећем броју случајева корисницима пружали материјалну, правну или стручно саветодавну подршку у оквиру ЦСР, а код једне петине случајева корисници су упућени на коришћење услуга које пружају друге установе. У 5% случајева ЦСР је покренуо поступак пред судом против починилаца.

Значајно је порастао **број налаза и мишљења** које је ЦСР, као помоћни истражни орган, доставио суду, односно тужилаштву, о сврсисходности покретања поступка за заштиту од насиља у породици. У 2016. години је за 33% више ових налаза, односно поступака процене и давања налаза и мишљења, него у 2015. години.

Према подацима ЦСР током 2016. године евидентирано је укупно **14.179 деце са проблемима у понашању и деце у сукобу са законом**, што је за 10% више евидентираних него у претходној години. У односу на укупан број, **8.495 деце** је у сукобу са законом, а **6.224 деце** са проблемима у понашању (која немају кривична дела и нису починиоци прекршаја).

Број деце млађе од 14 година која су кривично неодговорна, а у сукобу су са законом, односно која су починила кривична дела, је забрињавајући јер је у сталном порасту. У **2016. години је укупно 1.195 деце млађе од 14 година починило кривично дело или прекршај.** Оваква ситуација захтева неопходност креирања специјализованих третмана и програма подршке овој деци и њиховим породицама, на које би ЦСР могли да се ослоне у раду.

У периоду од 2013. до 2016. године постоји тренд пораста примене диверзионих мера и поступака према малолетним починиоцима кривичних дела, што је позитиван тренд у пракси ЦСР, као и судова, када је реч о интересима деце. Тренд пораста диверзионих поступака, међутим, говори и о додатним пословима који у вези са тим, стоје пред ЦСР у овим пословима (креирање ресурса у заједници за реализацију налога, упућивање, праћење и извештавање о испуњености налога, континуирана сарадња са пружаоцима услуга, децом и родитељима, итд.). У 2016. години укупно је изречено **1.034 васпитна налога.**

Највећи број поступака ЦСР у заштити права деце је, као и претходних година везан за спорове око вршења родитељског права, а потом следе поступци у којима се родитељи споре око начина одржавања контаката детета и родитеља. Значајно је већи број деце у 2016. години, у којима је ЦСР одлучивао о заштити права детета, а који су

везани за прекршајни и кривични поступак против родитеља због пропуста у вршењу родитељског права.

Спорови за вршење родитељског права су веома сложени послови у ЦСР – на шта указује и велики број поступака у којима ЦСР спроводи процес процене и креира услове за заштиту најбољег интереса детета у одсуству договора родитеља, а често и у околностима изражених конфликтних односа родитеља. Неопходно је радити на унапређењу капацитета ЦСР: у људским ресурсима, додатним обукама за ефикасну примену мера које стоје на располагању органу старатељства и на развијању међусекторске сарадње ЦСР и других сарадника.

У 2016. години **ЦСР је покренуо 352 поступака за лишење родитељског права** што је 24% мање у односу на претходну годину. У односу на **518 родитеља, ЦСР је применио мере корективног надзора** у односу на родитеље, што је 10% мање предузетих ових мера у односу на прошлу годину. Када се ради о броју деце и врстама корективног надзора које су ЦСР примењивали према њиховим родитељима, учава се пораст броја деце према чијим родитељима је примењена мера упозорења о недостацима у вршењу родитељског права. Истовремено је чак за 43% смањен број деце чији су родитељи упућени на разговор у породично саветовалиште или специјализовану установу.

Код **упућивања на локалне социјалне услуге из ЦСР**, деца и млади су као корисници заступљени са 13%, док већину чине одрасли и старији корисници са 87%.

Као најраспрострањенија дневна услуга за децу и младе издваја се дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју, на коју је у току 2016. године упућено 1.037 деце и младих, слично као и претходне године, а одмах потом услуга лични пратилац детета, на коју је упућено укупно 426 деце.

Када су у питању услуге на које се упућују одрасли и старији корисници доминира упућивање на услугу помоћ у кући. Од укупног броја одраслих и старијих корисника који су упућени на коришћење дневних услуга у заједници у току 2016. године, чак 69% је упућено на услугу помоћ у кући.

Број услуга у заједници не прати потребе корисника, обзиром да услуге нису доступне корисницима у свим срединама, а ЦСР често нема потпун увид у то које се све услуге пружају у локалној заједници, па нема ни могућност да упуту кориснике. Важно је напоменути да **пројектне активности представљају значајан ресурс, јер могу да указују на потребе које реално постоје на одређеном подручју, али је неопходно водити рачуна о одрживости услуга.**

Константно повећавање броја корисника ЦСР и усложњавање њихових потреба није системски испраћено повећањем броја стручних радника. Напротив, број стручних радника се смањује, а са друге стране изостаје уређена и континуирана стручна подршка ЦСР како би могли да квалитетно одговоре на све сложеније потребе корисника и захтеве који се постављају пред ЦСР као орган старатељства.

У наглашавању потреба за обукама од стране стручних радника препознаје се с једне стране захтевност непосредне праксе, а с друге стране се изражава потреба за

подршком. На овако сложену ситуацију није довољно ослањање система само на обуке стручних радника и ресурсе супервизије. **Извештаји о раду ЦСР РЗСЗ, већ неколико година указују да је неопходно да се систем социјалне заштите посвети организованом и структурираном планирању стручне подршке у најразличитијим видовима, очувању ресурса и подизању квалитета стручног рада.**

На основу праћења система социјалне заштите и искустава из супервизијске подршке као континуираних послова РЗСЗ, закључујемо да је за организовано планирање очувања и унапређења система социјалне заштите, посебно рада ЦСР, неопходно да се:

- ◆ обављају континуирана примењена истраживања појава, потреба и проблема корисника са циљем дефинисања адекватних одговора у стручном раду,
- ◆ усмери пажњу на важност и делотворност евалуације као предуслова планирања развоја система, односно да се у праксу система социјалне заштите уведу континуиране процене и истраживања потреба и проблема корисника са једне стране и евалуације самог система – праксе стручног рада, потреба стручних радника, организационих решења у ЦСР и потреба за услугама (на пример, метод вођења случаја и нова организација рада у ЦСР који су значајно променили систем нису до сада евалуирани),
- ◆ преиспитају постојеће процедуре у стручном раду и испитају потребе за недостајућим процедурама, приручницима и упутствима. У систему социјалне заштите постоје општи принципи, протоколи и садржаји стручног рада, на пример постоји дефинисан садржај процене за децу, али недостаје спецификација садржаја процене за децу чији се родитељи споре око вршења родитељског права. Дакле, неопходно је да се за различите области стручног рада, које су, као што показује овај извештај, усложњене и склоне променама, операционализују посебне процедуре и упутства. Тако да, стручни радник сваког центра у Србији има јасан водич у поступању за сваку врсту проблема на којем ради. Постојећи механизми, као што су обуке, не могу да буду једино решење система у овако комплексној друштвеној реалности у којој раде водитељи случаја. Појединачна, тематска стручна упутства омогућила би постизање истог референтног оквира свим запосленим радницима и смањила утицај субјективног у препознавању појава, потреба и изналажењу решења.